

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

**Завідувач кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю**

(назва кафедри)

_____ **Наумовська О.І.**

(підпис)

(ПІБ)

«__» _____ 20__ р.

БАКАЛАВРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: Особливості проведення екологічної оцінки в Україні та світі

Спеціальність 101 «Екологія»

(код і назва)

Гарант освітньої програми

Доктор педагогічних наук,
професор кафедри загальної
екології, радіобіології та БЖД

Володимир БОГОЛЮБОВ

_____ (підпис)

**Керівник бакалаврської
кваліфікаційної роботи**

к.с.-г.наук, доцент кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю

Ганна СЕРБЕНЮК

_____ (підпис)

Виконала

Вікторія ГОЛІК

_____ (підпис)

КИЇВ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ І
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Факультет захисту рослин, біотехнологій та екології

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
екології агросфери та
екологічного контролю
(назва кафедри)

Наумовська О.І.

(підпис) (ПІБ)

«__» _____ 20__ р.

З А В Д А Н Н Я

на виконання бакалаврської кваліфікаційної роботи студентці

Голік Вікторії Русланівні

(прізвище, ім'я, по батькові)

Спеціальність 101 «Екологія»

(код і назва)

Тема бакалаврської кваліфікаційної роботи **Особливості проведення екологічної оцінки в Україні та світі**

затверджена наказом ректора НУБіП України від «__»__ 20__ р. №__

Термін подання завершеної роботи (проекту) на кафедру _____ 20__ р.

(рік, місяць, число)

Вихідні дані до бакалаврської кваліфікаційної роботи: законодавчі акти, навчальна та наукова література, офіційні статистичні матеріали, звіти та інші матеріали.

Перелік питань, які потрібно розробити: проаналізувати історичні передумови виникнення екологічної оцінки на довкілля як механізму охорони довкілля; розкрити загальні положення та поняття щодо оцінки впливу на довкілля як складника екологічної політики; охарактеризувати та проаналізувати законодавчі та нормативні документи, що регулюють оцінку впливу на довкілля в Україні; дослідити міжнародну практику проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля; навести реальні приклади проведення ОВД у практиці.

Дата видачі завдання “__” _____ 20__ р.

Керівник бакалаврської кваліфікаційної роботи _____ **Сербенюк Г.А.**
(підпис)

Завдання прийняв до виконання

_____ **Голік В.Р.**
(підпис)

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ В УКРАЇНІ	7
1.1. Історія виникнення екологічної оцінки	7
1.2. Загальні положення та поняття про Оцінку впливу на довкілля	12
1.3. Законодавчі та нормативні документи Оцінки впливу на довкілля в Україні	18
Розділ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СЕО ТА ОВД	23
2.1. Міжнародна практика проведення стратегічної екологічної оцінки	23
2.2. Реалізація стратегічної екологічної оцінки за кордоном	28
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ	38
3.1. Нормативна, правова та законодавча база проведення ОВД	38
3.2. Приклади проведення ОВД	49
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	61

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах глобального екологічного дисбалансу та прискореного виснаження природних ресурсів потреба в інтеграції екологічної складової у процеси стратегічного планування набуває все більшої актуальності. Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) постає як базовий інструмент сталого управління природним середовищем і механізм забезпечення екологічної безпеки при прийнятті державних і регіональних рішень. Її застосування дозволяє ідентифікувати потенційні загрози довкіллю ще на етапі планування, забезпечити їхнє усунення або мінімізацію, інтегрувати екологічні критерії в розробку програм, стратегій, схем територіального розвитку.

Особливого значення стратегічна екологічна оцінка набуває в Україні в умовах впровадження зобов'язань за Угодою про асоціацію з ЄС, що передбачає адаптацію екологічної політики до європейських норм. Незважаючи на формальну наявність нормативної бази, її застосування часто стикається з проблемами фрагментарності, недостатньої методичної підтримки, нечіткої відповідальності суб'єктів та обмеженої прозорості процедури. Окрім цього, недооцінка ролі СЕО в місцевих органах самоврядування гальмує формування екологічно збалансованої стратегії просторового розвитку. Тому питання історичного становлення, нормативно-правової структури, зарубіжного досвіду та прикладів реалізації стратегічної екологічної оцінки становить значну теоретичну та практичну цінність для формування дієвого механізму сталого природокористування.

Теоретичне підґрунтя. Проблематику стратегічної екологічної оцінки в Україні висвітлювали Карабін В. (щодо СЕО як інструменту сталого надкористування), Козаченко Т. П. (щодо правових проблем запровадження ОВД), Новаковська І. О., Іванченко В. А., Іщенко Н. Ф. (у контексті інтегрованих стратегій сталого розвитку). У зарубіжному контексті вивчення методів реалізації стратегічної оцінки охоплює підходи, узагальнені в аналітичних звітах ЄС, ISO та керівництві з екологічного маркування.

Методичну основу вітчизняної практики становлять рекомендації Мінекології, положення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», а також концепції державної політики у сфері зміни клімату до 2030 року. Окрему категорію становлять роботи, присвячені екологічному маркуванню, сертифікації, оцінці агроекологічного потенціалу, зокрема праці Веренікіна О. М., Басової Ю. О., Віхорта Ю. В., Ковальчука С. Я. Вони слугують фоновим контекстом для розуміння стандартів екологічного регулювання, що впливають на практику СЕО.

Завдання дослідження:

- проаналізувати історичні передумови виникнення екологічної оцінки на довкілля як механізму охорони довкілля;
- розкрити загальні положення та поняття щодо оцінки впливу на довкілля як складника екологічної політики;
- охарактеризувати та проаналізувати законодавчі та нормативні документи, що регулюють оцінку впливу на довкілля в Україні;
- дослідити міжнародну практику проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля;
- навести реальні приклади проведення ОВД у практиці.

Об'єктом дослідження є система нормативних, управлінських і процедурних механізмів проведення ОВД.

Предметом дослідження є історичні, правові та методичні засади проведення ОВД, а також механізми її впровадження в Україні та за кордоном.

РОЗДІЛ 1. ОСНОВИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ОЦІНКИ В УКРАЇНІ

1.1. Історія виникнення екологічної оцінки

Екологічна оцінка як феномен управлінської думки постала не просто як інструмент формалізованого аналізу, а як продукт глибокого соціо-природного зсуву, що виник у відповідь на наростання дисонансу між технократично орієнтованим розвитком і деградаційними трансформаціями довкілля. У витоках її формування лежить поступове усвідомлення обмеженості природних ресурсів, зростання тривоги щодо непередбачуваних наслідків індустріалізації та інфраструктурного експансіонізму. Цей процес не можна трактувати лише як наукову або юридичну еволюцію, адже він глибоко вкорінений у зміну цивілізаційної чутливості до ідеї меж зростання. Перші сигнали такого зрушення фіксувалися вже в середині ХХ століття, коли індустріальна модель почала продукувати феномени, що виходили за межі наукового контролю – як то забруднення транскордонного типу, зникнення екосистем або біоаккумуляція шкідливих речовин. У цей період екологічні кризи дедалі частіше втручалися в політичні дискурси, стимулюючи появу перших міжнародних спроб уніфікувати підходи до аналізу техногенного навантаження на природні середовища. Але ці перші кроки не мали чіткої методологічної основи й здебільшого ґрунтувалися на імпровізованих практиках .

Інституціоналізація екологічної оцінки відбулася лише після того, як природоохоронний порядок денний був інкорпорований до стратегічного планування державного і корпоративного рівнів. Поштовхом до цього стала міжнародна консолідація, викликана не лише локальними катастрофами, а й системними аналітичними звітами, що засвідчували невідворотність кумулятивного ефекту природного виснаження. Одним із перших концептуальних сигналів була публікація доповіді Римського клубу «Межі зростання» (1972), яка сформувала ідею несумісності безперервного економічного зростання з фіксованістю ресурсного базису. Саме після цього

починається формалізація екологічної оцінки як управлінського інструменту, що вимагає не лише ретроспективного аналізу, а й здатності прогнозувати альтернативні сценарії впливу на навколишнє середовище. У структурі прийняття рішень це означало появу нового параметра оцінки, який не зводився до фінансових чи технічних критеріїв, а вводив у розрахунок емерджентні, динамічні, важко формалізовані екологічні змінні.

У правовому плані перші прецеденти впровадження механізму екологічної оцінки з'явилися в США зі схваленням Національного закону про охорону навколишнього середовища (NEPA) у 1969 році. Цей документ вперше нормативно закріпив обов'язковість підготовки звіту про оцінку впливу на довкілля (Environmental Impact Statement) для проєктів, що фінансуються або регулюються федеральною владою. Варто зазначити, що попри свою новизну, така практика швидко була адаптована іншими країнами, зокрема Канадою, Японією, Австралією. Її поширення було зумовлене не стільки бажанням копіювати американський досвід, скільки інституційною необхідністю врахування нових типів ризиків у проєктуванні. Екологічна оцінка поступово стала частиною процесу просторового планування, зокрема у транспортному, енергетичному, гірничодобувному та урбаністичному секторах. Вона перестала бути маргінальним компонентом, а натомість почала виконувати роль фільтра, здатного виявити деструктивні траєкторії розвитку ще на етапі планування, тобто до реалізації технічного рішення.

На міжнародному рівні інтеграція екологічної оцінки в архітектуру екологічної політики відбулася через посилення ролі Програми ООН з навколишнього середовища (UNEP) та системну розробку міжнародних рекомендацій. Суттєвий прорив спостерігався після Стокгольмської конференції 1972 року, яка стала першою глобальною спробою виробити нормативну базу екологічного співіснування. У цей період набирає обертів дискусія про необхідність обов'язкової оцінки впливу на довкілля не лише на етапі запуску проєкту, а й протягом усього життєвого циклу діяльності. Водночас розпочинається еволюція самої методології: класичні інженерні

підходи доповнюються сценарним моделюванням, GIS-аналітикою, мультикритеріальними оцінками, що підвищує гнучкість та адаптивність системи екологічного контролю. Таким чином, екологічна оцінка перетворюється на трансдисциплінарний процес, у якому беруть участь не лише технічні фахівці, а й екологи, урбаністи, демографи, соціологи, правники та представники громадськості.

Суттєвої трансформації концепт зазнав наприкінці ХХ століття, коли концепція сталого розвитку стала глобальною матрицею для структуризації всіх видів політик – від економічної до містобудівної. Саме в цьому періоді поняття «оцінка впливу на довкілля» (ОВД) у багатьох країнах Європи трансформується в більш інституційно визначене поняття стратегічної екологічної оцінки (СЕО), яка орієнтується не лише на конкретний проєкт, а й на програмні документи, регіональні стратегії, державні плани. У 2001 році Європейський Союз запроваджує Директиву 2001/42/ЄС, що регулює обов'язковість проведення СЕО для планів і програм, які можуть мати значний вплив на довкілля. Це нормативне закріплення стало основою для формування нового рівня еколого-аналітичної культури, де превалюють не реактивні, а превентивні механізми. Функція екологічної оцінки розширюється: тепер вона покликана не лише виявляти ризики, а й продукувати альтернативи розвитку, верифікувати стійкість сценаріїв, а також забезпечувати участь заінтересованих сторін у процесі планування.

Новим етапом у глобальній еволюції екологічної оцінки стало її поглиблення через включення до аналітичних процесів екосистемного підходу, який передбачає інтеграцію біогеохімічних циклів, оцінку екосистемних послуг та аналіз їхньої стійкості під впливом антропогенних навантажень. Поширення концепції природного капіталу зробило екологічну оцінку не лише процедурою запобігання негативним наслідкам, а й засобом виявлення інвестиційної привабливості територій з високою екологічною резилієнтністю. У цьому ж руслі зростає значення так званих інтегрованих оцінок, що охоплюють не лише довкілля, а й соціальні, економічні, культурні

вектори впливу, об'єднані в системну картину. Такий підхід уможливорює перехід від фрагментарного реагування до системної адаптації політики до викликів зміни клімату, втрати біорізноманіття, деградації ґрунтів та зменшення доступу до прісної води.

1.1. Еволюція екологічної оцінки в умовах глобальних змін

Напрямок розвитку	Зміст підходу	Цільове призначення	Інструменти / методи
Екосистемний підхід	Інтеграція біогеохімічних циклів, оцінка послуг екосистем	Формування цілісного бачення функціонування природних систем	Аналіз екосистемних сервісів, вивчення стійкості
Природний капітал	Розгляд природи як економічно цінного ресурсу	Виявлення інвестиційної привабливості екологічно стійких територій	Індикатори екологічної резилієнтності, гео економічний аналіз
Інтегрована оцінка	Поєднання екологічних, соціальних, економічних і культурних факторів	Побудова міждисциплінарного бачення впливу	Системна матриця факторів, комплексні моделі
Зміна клімату	Урахування кліматичних ризиків в оцінюванні впливу	Зменшення вразливості територій до кліматичних коливань	Сценарне моделювання, кліматична чутливість

Втрата біорізноманіття	Включення стану живих систем у параметри оцінки	Захист генетичних, видових і екосистемних рівнів біорізноманіття	Індекси видового багатства, карти ризиків
------------------------	---	--	---

Інструменти екологічного аналізу сьогодні функціонують у багатошаровому режимі: вони включають кількісні й якісні показники, використовують цифрові платформи моніторингу, вбудовуються в алгоритми прийняття рішень як у державному, так і в корпоративному управлінні. Відомі випадки впровадження автоматизованих систем оцінки впливу на довкілля, які працюють на основі штучного інтелекту і здатні оперативно моделювати наслідки втручання в природне середовище. Водночас не менш актуальною лишається гуманітарна складова процесу – зокрема, участь місцевих громад, відкритість процедур, обґрунтованість альтернатив, що формує довіру до екологічного регулювання та зменшує конфліктогенність рішень.

Становлення екологічної оцінки – це не просто історія послідовної еволюції, а хроніка розгортання нового управлінського мислення, яке визнає складність взаємодії між природним і соціальним, між інфраструктурним проєктуванням і збереженням біофізичної рівноваги. Це мислення поступово переходить від моделі компенсації шкоди до моделі профілактики, від моделі нормативного контролю до моделі системної інтеграції. Таким чином, екологічна оцінка не зводиться до технічного документа чи юридичної процедури, а виступає своєрідним індикатором рівня екологічної культури суспільства, глибини інтеграції природоцентричних цінностей у логіку розвитку, а також зрілості демократичних інститутів. Вона є постійним полем взаємодії між знанням, політикою та соціальним очікуванням, де відбувається актуалізація нових типів відповідальності й переосмислення меж допустимого у стосунках з природою.

У сучасному глобальному політичному ландшафті екологічна оцінка дедалі частіше розглядається не як ізольований технічний інструмент, а як важіль зміни управлінської парадигми, що орієнтована на довготривалу екологічну стійкість, кліматичну адаптацію, соціальну інклюзію та міжпоколінну справедливість. Її еволюція відображає процеси трансформації на рівні державного управління, корпоративної стратегії, міжнародного екологічного права і навіть екологічної етики. Як аналітична процедура, екологічна оцінка вже давно вийшла за межі інженерного обґрунтування та увібрала в себе принципи ризик-менеджменту, просторового аналізу, життєвого циклу проєктів, глобального сценарного планування. Як результат, у розробці рішень, що пов'язані з просторовими перетвореннями, вона дедалі частіше задає фрейм мислення, у межах якого вимірюється прийнятність або неприйнятність дії не лише з огляду на її користь, а й з огляду на її екологічну резонансність у довгостроковій перспективі.

1.2. Загальні положення та поняття про Оцінку впливу на довкілля

Оцінка впливу на довкілля постає як інтегрований інструмент багатофакторного передбачення, що водночас виконує прогностичну, регуляторну, превентивну і планувальну функції в структурі екологічного управління. Вона не обмежується технічним аналізом наслідків окремого проєкту, а функціонує як процес системного виявлення можливих змін у стані природного середовища внаслідок антропогенної діяльності з метою формування альтернативних варіантів дій та мінімізації потенційного навантаження.

Центральне місце в цій системі посідає поняття впливу - як якісної або кількісної зміни стану компонентів довкілля, спричиненої впровадженням планованої діяльності, де під компонентами слід розуміти не лише фізико-хімічні або біологічні елементи, а й функціональні характеристики екосистем, біоценотичну рівновагу, рекреаційний потенціал території, санітарно-гігієнічні умови.

Структурно ОВД має складну багаторівневу організацію - від початкового скринінгу (визначення необхідності оцінки) до детального аналізу альтернатив, прогнозування кумулятивного ефекту та розробки системи моніторингу. Ця багатокомпонентна побудова забезпечує не лише широку варіативність аналітики, а й підвищену чутливість до соціоприродного контексту. Тобто екологічна оцінка в сучасному вигляді вже не є лише техніко-природничим інструментом, вона вписується в макропарадигму сталого розвитку як механізм збалансованого управління територіями, ресурсами та ризиками.

Ключовими принципами ОВД є цілісність, передбачуваність, наукова обґрунтованість, участь громадськості та прозорість процедур. Принцип цілісності передбачає охоплення всього спектру потенційних змін - від локальних фізичних модифікацій до глобальних кліматичних зрушень. Передбачуваність означає використання прогностичних моделей, сценарного аналізу, GIS-моделювання, часових екстраполяцій, тобто проєктування майбутнього стану довкілля на основі змінних, які генерує запропонована діяльність.

Наукова обґрунтованість означає, що аналіз базується на верифікованих даних, коректних індикаторах, граничних допустимих концентраціях, біоіндикації, моделюванні потоків речовин та енергії. Участь громадськості відкриває простір для формування багатостороннього дискурсу, де враховуються не лише експертні оцінки, а й локальне знання, емпатичні чинники, етнекологічні традиції. Прозорість процедур гарантує, що всі етапи оцінки, починаючи з формування технічного завдання, є публічними, а результати підлягають незалежному рецензуванню, обговоренню та фаховому контролю. Це формує довіру до інструменту, знижує ризик маніпуляцій та посилює його управлінську легітимність.

У процесі реалізації оцінки використовуються такі базові категорії, як «об'єкт впливу», «тип впливу», «інтенсивність», «тривалість», «зворотність», «поріг допустимості», «кумулятивність», «взаємодія факторів». Об'єктом

може бути будь-який компонент довкілля: повітря, вода, ґрунт, ландшафт, флора, фауна, мікробіота, акустичне або вібраційне поле, навіть візуальний ландшафт. Тип впливу визначається за його характером: прямий або опосередкований, короткотривалий або довгостроковий, позитивний або негативний, реверсивний або незворотний. Критерії оцінки виводяться на основі існуючих стандартів, граничних значень, екологічних нормативів або біоіндикаційних систем, що відображають стійкість об'єкта до навантажень. Зокрема, інтенсивність вимірюється через ступінь зміни фізико-хімічних параметрів або зменшення екосистемної функціональності.

Тривалість вказує на час дії впливу: чи це імпульсний вплив, чи постійне втручання. Критерій зворотності визначає здатність довкілля до самовідновлення після припинення впливу. Особливої ваги набуває поняття кумулятивності - здатності впливів до взаємного посилення або нарощування негативного ефекту в часі або просторі, що потребує міжсекторального аналізу, особливо в урбанізованих або техногенно змінених ландшафтах.

1.2. Категорії екологічної оцінки впливу на довкілля

Категорія	Змістовна характеристика	Приклади об'єктів або станів	Критерії оцінювання	Специфічні умови / Залежності
Об'єкт впливу	Компонент довкілля, на який спрямована дія	Повітря, вода, ґрунт, флора, фауна, акустичне поле	Зміна параметрів, зниження функціональності	Чутливість біотичних і абіотичних систем
Тип впливу	Характер втручання: спрямування, форма, наслідковість	Прямий, опосередкований, позитивний, негативний	Формалізація через класифікатори впливу	Залежить від джерела й траєкторії впливу

Інтенсивність	Ступінь змін фізико-хімічних або біологічних показників	Рівень забруднення, втрати видового складу	Відхилення від фонового рівня, деградація функцій	Підвищується при кумуляції та нестійкості системи
Тривалість	Часовий горизонт дії впливу	Імпульсний, періодичний, постійний	Тривалість дії у хвилинах, днях, роках	Залежить від частоти джерела й режиму використання
Зворотність	Здатність системи до відновлення після припинення впливу	Повне відновлення, часткове, незворотне	Біоіндикація, спостереження, рівень регенерації	Пов'язана з природною резилієнтністю
Поріг допустимості	Межа, до якої вплив не викликає незворотних змін	Гранично допустимі концентрації, норми навантаження	Встановлені екологічні стандарти та нормативи	Визначається правовими або науковими джерелами

ОВД інтегрується в архітектуру стратегічного управління через свої зв'язки з плановими, програмними та нормативними документами. Це не окрема процедура, а вбудована складова екологічної стратегії регіону, галузі, держави. Її результати враховуються під час прийняття рішень щодо

затвердження генеральних планів міст, схем розвитку інфраструктури, програм промислового оновлення, енергетичних політик. Ця інтеграція ґрунтується на тому, що ОВД забезпечує трансляцію довкіллевих параметрів у мову управлінських індикаторів, дозволяє виміряти екологічну стійкість сценарію та адаптувати його до принципів ресурсоефективності, циркулярності, екосистемного підходу. З погляду стратегічного менеджменту, екологічна оцінка є інструментом зниження невизначеності, оптимізації соціальних витрат, підвищення резилієнтності політик. Вона вносить у процедуру ухвалення рішень новий вимір - часовий і просторовий горизонт впливу, що дозволяє виходити за межі короткострокових вигод і проектувати довготривалі наслідки. Таким чином, оцінка стає каналом, через який екологічна інформація отримує планувальний статус, а управлінські рішення - екологічну валідність.

Методологічна база ОВД постійно еволюціонує, охоплюючи дедалі складніші інструменти: від мультиагентного моделювання до інтегрованого аналізу сценаріїв змін клімату. У хід ідуть різнорівневі матриці, такі як матриця Леопольда, карти чутливості територій, математичні моделі біогеохімічних циклів, алгоритми GIS-прогнозування. Для підвищення точності застосовуються техніки екологічного аудиту, токсикологічної оцінки, оцінки ризиків для здоров'я, в тому числі з урахуванням кумулятивних і трансгенераційних ефектів. Залучаються й методи соціоекологічної експертизи, що враховують нелінійні динаміки сприйняття ризику, культурно-ментальні уявлення про природу, локальні знання громад. З'являється поняття «адаптивної екологічної оцінки», що означає здатність інструменту реагувати на нові дані, сценарії, контексти - тобто функціонувати як динамічна, нелінійна, здатна до самооновлення система управлінської підтримки рішень.

Реалізація оцінки потребує високої організаційної дисципліни: вона передбачає створення міждисциплінарної експертної групи, узгодження меж територіального охоплення, визначення індикаторів сталості, формування базової екологічної ситуації, опису альтернатив та варіантів пом'якшення.

Кожен з цих етапів має власну методику, обсяг даних і критерії верифікації. Наприклад, формування базової ситуації не зводиться до простого опису поточного стану довкілля - це складна реконструкція природного режиму території, що ґрунтується на багаторічних спостереженнях, дистанційному зондуванні Землі, даних моніторингових станцій, архівних статистик. Саме ця база стає відправною точкою для моделювання майбутніх змін і обґрунтування управлінських рішень. У свою чергу, розгляд альтернатив - це не технічний вибір між варіантами, а політика, що демонструє екологічну чутливість проєктувальника, здатність інтегрувати екологічну логіку в технологічні рішення.

Рис. 1.1 Процес оцінки сталості

ОВД сьогодні функціонує не лише як формальна вимога, а як елемент етичної відповідальності розробників і інвесторів перед природними системами та соціумом. Її реалізація вимагає не лише технічної компетенції, а й філософського бачення меж допустимого втручання, усвідомлення екологічної тіла людини як частини великої екосистеми. Через це оцінка впливу постає як своєрідна точка перетину екологічної науки, управлінської логіки, соціальної уяви та громадянської свідомості. Це вже не лише документ,

а арена, на якій зустрічаються різні уявлення про бажане майбутнє - технократичні, природоохоронні, локальні, глобальні. Саме в цій множинності точок зору і полягає її потенціал - здатність трансформувати управління у відкритий, рефлексивний, адаптивний процес.

1.3. Законодавчі та нормативні документи Оцінки впливу на довкілля в Україні

Законодавче закріплення процедур оцінки впливу на довкілля в Україні формувалося в складній динаміці трансформацій екологічної політики, наближення до правових норм Європейського Союзу, а також у відповідь на внутрішню потребу гармонізації інституційного середовища із реаліями сталого просторового розвитку. На початку становлення системи вітчизняної еколого-правової думки в цій сфері переважали залишки нормативів радянського типу - фрагментарні інструкції, інженерні методики і обмеженість публічного залучення. Проте з поглибленням процесів євроінтеграції, екологічна політика України набула чіткіших контурів - як у плані структурного оформлення, так і у площині нормативної відповідності стандартам міжнародного права.

Основним етапом цього переходу стало ухвалення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року, який не лише концептуально змінив підхід до оцінки екологічних ризиків, але й повністю замінив попередній механізм державної екологічної експертизи. Це був не просто закон у класичному сенсі, а нормативно-концептуальний прорив, що поєднав екологічну науку, управлінську філософію і правову інженерію в єдину нормативну архітектоніку, де екологічна інформація постала як джерело стратегічного мислення [9].

Закон базується на основних положеннях Директиви 2011/92/ЄС про оцінку впливу окремих державних і приватних проєктів на довкілля, із урахуванням змін, внесених Директивою 2014/52/ЄС, і визначає чіткі процедурні етапи, критерії, строки, форми публічної участі та механізми

оскарження. Він охоплює широке коло видів діяльності, що можуть мати значний вплив на довкілля - від видобутку корисних копалин і будівництва автомагістралей до спорудження хімічних об'єктів, ГЕС, очисних споруд. Закон встановлює, що будь-яка планована діяльність із переліку додатку I підлягає обов'язковій оцінці, а ті, що вказані в додатку II, - у разі наявності потенційно значущого впливу. Це запроваджує диференційовану модель, яка дозволяє враховувати територіальні, соціальні, екосистемні параметри, уникаючи надмірної бюрократизації дрібних проєктів і зосереджуючи регуляторний фокус на видах діяльності з підвищеним ризиком.

У структурному плані закон передбачає етапи подання повідомлення про плановану діяльність, відкриту громадську консультацію, підготовку звіту з ОВД, проведення повторних слухань за потреби, аналіз та висновок уповноваженого органу, а також включення цієї інформації до процедури надання дозволу. Такий алгоритм забезпечує повноту аналізу, прозорість прийняття рішень і передбачає багатовекторність відповідальності - як юридичної, так і етичної.

Особливого значення набуває структура самого звіту з оцінки впливу на довкілля, що визначається законом як систематизований документ із описом усіх етапів, джерел даних, методів аналізу, альтернативних варіантів, заходів із запобігання та пом'якшення негативного впливу. У ньому мають бути відображені: опис запланованої діяльності, технічні характеристики, очікувані впливи на компоненти довкілля, екологічні ризики, індикатори стійкості, оцінка можливих аварійних ситуацій, а також обґрунтованість обраного варіанта.

Закон акцентує на використанні кращих наявних технологій, що підтверджує намір інтегрувати технологічну модернізацію у структуру екологічного прогнозування. Варто підкреслити, що звіт має бути підготовлений з урахуванням принципів науковості, відкритості, доказовості - тобто бути не лише формальною довідкою, а інструментом прийняття управлінського рішення. У разі недотримання вимог або подання неповної

інформації, уповноважений орган має повноваження відхилити звіт або вимагати його доопрацювання, що демонструє наявність контрольного механізму в екологічній процедурі.

Відповідність національного законодавства міжнародним екологічним конвенціям також становить окрему площину аналізу. Зокрема, Україна є стороною Конвенції Еспо (1991), яка зобов'язує держави проводити транскордонну оцінку впливу на довкілля у разі, коли планована діяльність може мати значний вплив за межами юрисдикції. Це створює додаткові вимоги до процедурної відповідності у випадках будівництва гідроелектростанцій на прикордонних річках, великих інфраструктурних проєктів у зоні Карпатського регіону або біля Чорного моря.

Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» містить пряму відсилку до імплементації Конвенції Еспо, що є доказом інтеграції міжнародних зобов'язань у внутрішнє правове поле. Водночас варто відзначити, що імплементація таких міжнародних стандартів вимагає не лише перекладу норм у національне законодавство, а й формування сталих адміністративних практик, підготовки кваліфікованих кадрів, забезпечення належної якості аналітичних матеріалів. Саме ці аспекти залишаються найвразливішими в реальному функціонуванні законодавства.

1.3. Структура, функції та нормативна логіка звіту з оцінки впливу на довкілля

Елемент звіту	Змістовне наповнення	Функціональне призначення	Нормативне підґрунтя
Запланована діяльність	Опис мети, етапів реалізації, масштабів і просторового охоплення	Надання уявлення про джерело впливу	Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»

Технічні характеристики	Типи технологій, джерела викидів, споживання ресурсів	Ідентифікація потенційного навантаження	Вимога обґрунтування технологічних рішень
Опис компонентів довкілля	Вода, ґрунт, повітря, біорізноманіття, ландшафт, клімат	Формування основи для оцінки змін	Вимога повноти у відображенні екосистемних зв'язків
Оцінка впливів	Кількісна та якісна оцінка очікуваних змін	Розрахунок екологічних навантажень	Врахування кумулятивних ефектів згідно з методикою
Екологічні ризики	Аварійні ситуації, ймовірність інцидентів, вразливість території	Аналіз стресових сценаріїв впливу	Обов'язковий блок у структурі звіту

Серед підзаконних актів, що забезпечують деталізацію та прикладне застосування Закону, ключовими є: Порядок ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, затверджений постановою Кабінету Міністрів України; методичні рекомендації з підготовки звіту з ОВД; накази Міністерства захисту довкілля, які регламентують структуру оцінки, вимоги до змісту документації, а також алгоритми участі громадськості.

Реєстр виступає як публічна цифрова платформа, де зберігається вся інформація про повідомлення, звіти, зауваження, висновки - що забезпечує відкритість процедури та можливість громадського контролю. Це відповідає положенням Орхуської конвенції (1998), яка передбачає право громадськості на доступ до екологічної інформації, участь у прийнятті рішень та доступ до

правосуддя. Таким чином, правова система ОВД в Україні формально інтегрована в європейську модель екологічного управління, що базується на відкритості, науковій доказовості та інституційній стабільності.

Проблематика гармонізації українського законодавства з директивами ЄС потребує критичної оцінки з огляду на наявність формальної відповідності при наявній процедурній фрагментації. Попри те що нормативні тексти відповідають структурі Директиви 2011/92/ЄС, на практиці часто спостерігається нерівномірність застосування закону, відсутність належного фахового супроводу, дефіцит аналітичних інструментів, слабка участь громад.

Наприклад, у багатьох регіонах процес публічних слухань має декларативний характер - через брак комунікаційних стратегій, неготовність громад до змістовного діалогу, формальне проведення заходів без належної інтерпретації висновків. Це вказує на розрив між законодавчою рамкою і соціальним полем її реалізації.

Для подолання такої асиметрії необхідне створення системи екологічної освіти, сертифікації експертів, підтримки незалежних екологічних організацій, а також постійного моніторингу реалізації положень закону. У цьому контексті слід розглядати й оновлення екологічної політики України відповідно до Зеленої угоди ЄС, що передбачає радикальне посилення ролі екологічного планування в усіх сферах - від енергетики до транспорту.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ПРОВЕДЕННЯ СЕО ТА ОВД

2.1. Міжнародна практика проведення стратегічної екологічної оцінки

Стратегічна екологічна оцінка (СЕО) є сучасним інструментом для оцінки ймовірних наслідків реалізації стратегічних документів на довкілля. Її основною метою є інтеграція екологічних аспектів у процес планування, програмування та ухвалення рішень, що може вплинути на навколишнє середовище на різних рівнях: від локальних до глобальних. СЕО дозволяє забезпечити більш комплексний підхід до аналізу потенційних екологічних наслідків ще на етапі розробки стратегічних планів і документів, що є значною перевагою порівняно з традиційною оцінкою впливу на довкілля, яка зазвичай застосовується на стадії проектування окремих об'єктів. Процес стратегічної екологічної оцінки є невід'ємною частиною концепції сталого розвитку, оскільки допомагає уникати або мінімізувати негативні екологічні наслідки на ранніх етапах прийняття рішень, сприяючи таким чином збереженню екосистем і ресурсів для майбутніх поколінь.

Однією з основних характеристик СЕО є її здатність охоплювати широкий спектр стратегічних документів, зокрема політики, програми, плани розвитку, що можуть впливати на довкілля в короткостроковій і довгостроковій перспективі. Це дозволяє передбачити і оцінити екологічні наслідки на етапі їх розробки, коли ще існує можливість змінити параметри цих документів, щоб мінімізувати шкоду для навколишнього середовища. Сам процес СЕО ґрунтується на ретельному аналізі, зборі та оцінці екологічної інформації, зокрема даних про стан довкілля, а також можливих варіантів реалізації документу, що оцінюється. Оцінка включає в себе також прогнозування можливих екологічних наслідків, визначення альтернативних рішень і надання рекомендацій щодо їх впровадження.

У порівнянні з оцінкою впливу на довкілля (ОВД), СЕО відрізняється значно ширшим контекстом застосування. ОВД є більш специфічним інструментом, який зосереджується на оцінці екологічних наслідків для

конкретних проєктів, таких як будівництво об'єктів інфраструктури, виробничих потужностей чи енергетичних об'єктів. ОВД зазвичай застосовується на етапі проєктування, коли плануються конкретні дії, і враховує лише прямі екологічні наслідки цього проєкту. Однак, стратегічна екологічна оцінка охоплює більш широкі та загальні питання, оскільки вона стосується стратегії, політики чи плану, які можуть визначати рамки для великої кількості подальших проєктів. СЕО оцінює потенційні наслідки для довкілля від реалізації всієї стратегії в цілому, а не окремих її складових частин. В результаті, СЕО враховує більш комплексну взаємодію між різними секторами та природними системами, що робить її більш ефективним інструментом для управління сталим розвитком.

2.1. Порівняльна характеристика СЕО та ОВД у системі екологічного регулювання

Критерій порівняння	Стратегічна екологічна оцінка (СЕО)	Оцінка впливу на довкілля (ОВД)	Висновки щодо відмінностей
Масштаб впливу	Стосується стратегій, планів, програм	Оцінює наслідки конкретних проєктів	СЕО має ширший і системніший підхід
Характер наслідків	Аналізує сукупний вплив від реалізації всієї політики чи плану	Вивчає прямі впливи конкретного проєкту	СЕО враховує кумулятивні ефекти
Інтеграція в процес управління	Орієнтована на інтеграцію екологічних міркувань у	Супроводжує технічне проєктування	СЕО формує екологічні передумови для подальших дій

	процес планування		
Обсяг охоплення	Включає міжсекторальну взаємодію та соціально-економічний контекст	Зосереджена на фізичних, біологічних впливах	СЕО охоплює ширші аспекти сталого розвитку

Методологія СЕО є більш гнучкою та адаптованою до різних ситуацій. Вона передбачає використання різних методів і підходів, таких як кількісні та якісні методи оцінки впливу, моделювання екологічних процесів, соціально-економічні аналізи, а також консультації з громадськістю і зацікавленими сторонами. Однією з ключових відмінностей між СЕО та ОВД є те, що СЕО зазвичай проводиться на дуже ранніх етапах, коли важко передбачити всі конкретні деталі проєктів, що буде реалізуватися в рамках стратегії. Це вимагає більш загального підходу до прогнозування екологічних наслідків і застосування принципів, які дозволяють врахувати невизначеність та складність майбутніх екологічних взаємодій. З цієї точки зору, методи СЕО повинні бути орієнтовані на надання інтерпретацій та рекомендацій щодо напрямів, в яких потрібно зменшувати негативний вплив на довкілля або сприяти підвищенню ефективності використання природних ресурсів.

Міжнародні стандарти та нормативно-правова база, що регулюють проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО), створюють основи для гармонізації підходів до екологічного управління в різних країнах та забезпечують єдині принципи для оцінки екологічних наслідків стратегічних документів. Одним із основних етапів розвитку інструменту СЕО на міжнародному рівні стало прийняття Конвенції Еспо 1991 року та її Протоколу про стратегічну екологічну оцінку, який був ухвалений в Києві в 2003 році. Ці документи стали основою для визначення міжнародних стандартів у сфері

екологічної оцінки, що дозволило привести національні практики до єдиного підходу та забезпечити впровадження СЕО на глобальному рівні. Оцінка екологічних наслідків стратегічних рішень на основі Конвенції Еспо і Київського протоколу має на меті забезпечити інформоване планування на рівні держав, де впливи на довкілля можуть бути значними, а також зробити процес планування прозорим і підзвітним громадськості. Ці документи засновані на принципах, що відображають потребу в попередньому обговоренні екологічних наслідків, залученні громадськості та інших зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень.

Конвенція Еспо визначає загальні підходи до екологічної оцінки стратегічних документів, зокрема планів і програм, які можуть мати значний вплив на довкілля. Однак найбільше значення для формування міжнародної правової основи СЕО мав Київський протокол, який встановив вимоги щодо обов'язкового проведення стратегічної екологічної оцінки для певних категорій стратегічних документів, що стосуються розвитку територій, енергетичних, транспортних, сільськогосподарських і водних ресурсів, а також інших інфраструктурних проєктів. Протокол надає чітке визначення, що саме є об'єктом СЕО, і запроваджує механізми для здійснення оцінки екологічних наслідків на різних етапах планування та розробки цих документів. Одним із центральних положень Київського протоколу є вимога до держав, що підписали його, проводити СЕО не лише на національному, а й на місцевому рівнях, в залежності від того, який вплив мають стратегічні документи на довкілля та суспільство.

Ще однією міжнародною нормою є Директива Європейського Союзу 2001/42/ЄС щодо оцінки екологічних наслідків певних планів та програм, яка надає детальну регламентацію процесу проведення СЕО. Ця директива встановлює обов'язковість оцінки екологічних наслідків для планів і програм, що мають потенціал істотно впливати на навколишнє середовище. Вона визначає, які саме категорії документів підлягають СЕО, зокрема ті, що стосуються транспорту, енергетики, сільського господарства, використання

природних ресурсів і охорони здоров'я. Одним із найважливіших аспектів директиви є вимога щодо того, щоб процес СЕО був інтегрований на ранніх етапах розробки цих документів, що дозволяє врахувати екологічні наслідки ще на етапі планування. Директива також визначає процедуру інформування громадськості та забезпечення доступу до екологічної інформації, що є невід'ємною частиною забезпечення прозорості та залучення всіх зацікавлених сторін до процесу прийняття рішень.

Одним із головних завдань міжнародної спільноти є співпраця для гармонізації процедур СЕО на різних рівнях. Міжнародні організації, такі як ООН, Європейський Союз, а також національні уряди працюють над створенням спільних стандартів, що дозволяють забезпечити єдині підходи до екологічної оцінки на міжнародному рівні. Ця співпраця не лише допомагає сприяти обміну досвідом між країнами, але й дозволяє створювати єдині механізми моніторингу та оцінки, що забезпечують належне управління природними ресурсами та охорону довкілля. Процеси гармонізації процедур СЕО дозволяють країнам знаходити спільні рішення у відповідь на глобальні екологічні виклики, зокрема на зміни клімату, забруднення та збереження біорізноманіття. Крім того, цей процес сприяє розширенню співпраці між урядами та громадськістю, що допомагає реалізовувати принципи сталого розвитку на глобальному рівні.

Одним з основних методів проведення стратегічної екологічної оцінки є ідентифікація потенційних екологічних ризиків, які можуть виникнути в результаті реалізації стратегічних планів, програм або політик. Цей процес передбачає системний підхід до збору та аналізу даних, що стосуються впливу запропонованих стратегій на природні ресурси, біорізноманіття, водні екосистеми, атмосферу та інші компоненти довкілля. Ідентифікація ризиків ґрунтується на комплексному аналізі екологічних умов у зонах, де планується реалізація проєктів, а також на оцінці ступеня чутливості екосистем до тих змін, які можуть виникнути внаслідок цих проєктів. Процес виявлення потенційних екологічних загроз передбачає не лише моніторинг існуючих

екологічних показників, але й прогнозування можливих негативних змін внаслідок змін у землекористуванні, будівництві інфраструктури чи використанні природних ресурсів.

Завданням ідентифікації ризиків є також визначення тривалості цих змін і оцінка можливих відновлювальних процесів у природних системах, що дозволяє прийняти своєчасні заходи для зниження або усунення негативних наслідків. Міжнародна практика показує, що такий підхід має ключове значення в умовах швидкої урбанізації, розвитку промисловості та зміни клімату. Країни, що активно застосовують СЕО, такі як Великобританія, Канада та країни Європейського Союзу, широко використовують ідентифікацію ризиків у своїх процедурах оцінки стратегічних документів. Завдяки цьому вдається зменшити масштаби негативних екологічних наслідків і забезпечити реалізацію стратегій, які мінімізують екологічні втрати та підтримують стійкий розвиток.

Включення експертного консультування забезпечує науково обґрунтовану оцінку екологічних наслідків, що дозволяє максимально точно і ефективно врахувати всі ризики та вигоди від реалізації запропонованих стратегій. Процес таких консультацій має на меті створити умови для конструктивного діалогу між державними органами, науковими установами, громадськими організаціями та приватним сектором. Це дозволяє знайти оптимальні рішення, які враховують всі сторони інтересу та забезпечують сталий розвиток.

2.2. Реалізація стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля за кордоном

Процес інтеграції СЕО в європейські стратегії є комплексним і передбачає тісну співпрацю між національними органами влади та Європейською комісією. Національні органи, що відповідають за реалізацію стратегічних планів, мають обов'язок здійснювати консультації з громадськістю та зацікавленими сторонами під час проведення оцінки. Таке

залучення громадськості сприяє більш широкому розумінню можливих екологічних загроз та дає змогу врахувати локальні і специфічні фактори, що можуть не бути очевидними на загальнодержавному рівні. Європейська комісія, у свою чергу, здійснює моніторинг реалізації директиви в країнах-членах, забезпечує гармонізацію національних процедур з європейськими стандартами та надає методичні рекомендації для покращення процесу оцінки. Така співпраця допомагає створити єдину екологічну політику, що відповідає міжнародним стандартам та враховує специфіку кожної країни.

Завдяки широкому використанню індикаторів довкілля, СЕО в Європейському Союзі здатна оцінити довгострокові наслідки реалізації стратегічних документів. Важливим елементом є вибір індикаторів, що дозволяють виміряти зміни у різних екологічних параметрах, таких як рівень забруднення повітря і води, біорізноманіття, зміни в ґрунтових ресурсах, а також викиди парникових газів.

Для цього застосовуються різноманітні наукові методики, що базуються на даних моніторингу, моделях прогнозування та аналізі сценаріїв розвитку на основі існуючих екологічних та економічних умов. Це дає змогу здійснювати не тільки оцінку поточних екологічних загроз, а й прогнозувати їх на кілька років чи десятиліть вперед, що є необхідним для ефективного управління довкіллям та досягнення стратегічних цілей сталого розвитку. Однією з таких методик є використання екологічних індикаторів для оцінки впливу на біорізноманіття, де застосовуються як кількісні, так і якісні методи вимірювання змін у популяціях рослин і тварин, що є важливими показниками здоров'я екосистем.

У сфері енергетики, наприклад, СЕО дозволяє визначити екологічні наслідки зміни енергетичних стратегій на майбутнє. Це включає не лише оцінку викидів парникових газів, а й аналіз ризиків для місцевих екосистем, що можуть бути пов'язані з інфраструктурними змінами або із змінами в землекористуванні. Такі оцінки дають змогу формулювати рекомендації для

політиків, які сприятимуть досягненню кліматичних цілей Європейського Союзу без шкоди для екологічної стабільності.

Те ж стосується і сільського господарства, де через СЕО оцінюються наслідки використання хімічних добрив і пестицидів, зміни в землекористуванні, а також вплив на водні ресурси та ґрунти. У цій сфері застосовуються індикатори, що дозволяють оцінити не тільки безпосередні екологічні зміни, але й соціальні наслідки, такі як вплив на здоров'я населення та зміни в місцевих екосистемах.

2.2. Сфера застосування СЕО та ключові екологічні індикатори у стратегічному плануванні

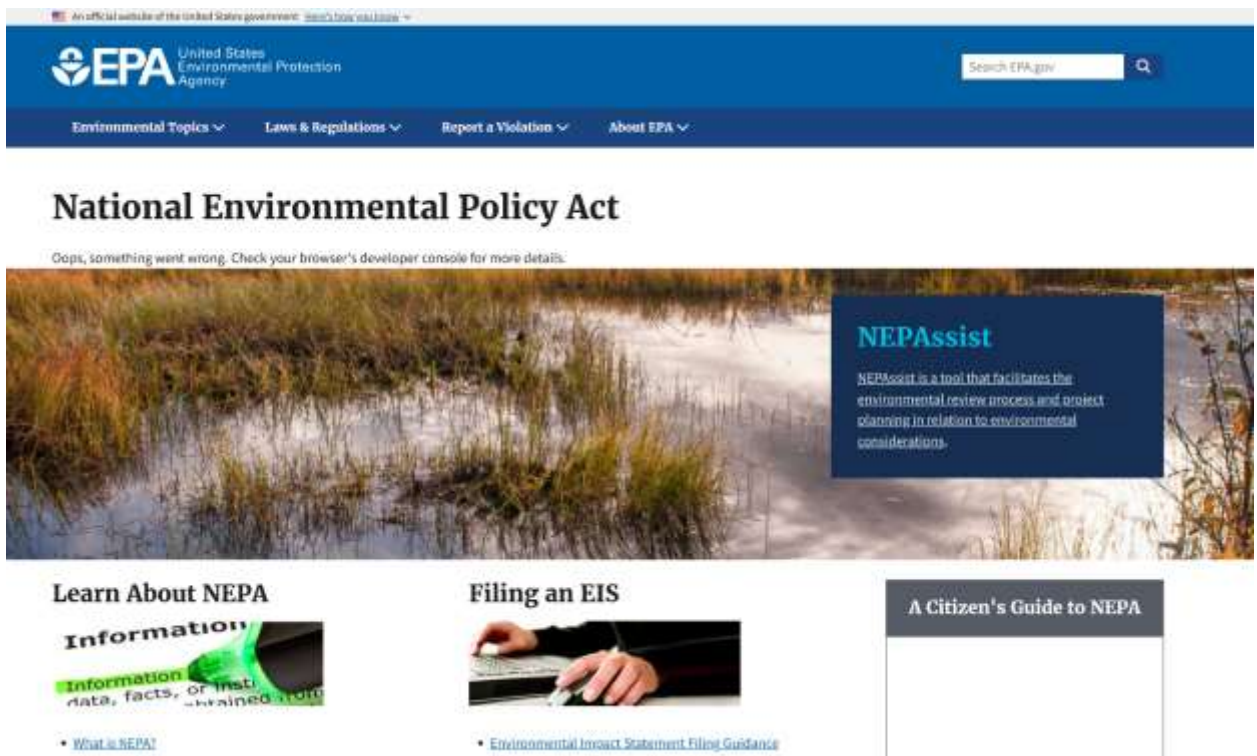
Галузь застосування	Основні об'єкти оцінки в межах СЕО	Екологічні індикатори для аналізу	Потенційні ризики для довкілля	Орієнтири для стратегічних рішень
Енергетика	Зміна енергетичних стратегій, види генерації, інфраструктура	Викиди CO ₂ , вплив на екосистеми, зміни у землекористуванні	Руйнування середовищ існування, кліматичні наслідки	Досягнення цілей «зеленої» трансформації
Транспорт	Будівництво доріг, мостів, залізничних колій, логістичні коридори	Забруднення повітря, шум, бар'єрний ефект, вплив на біорізноманіття	Загибель видів, деградація природних ареалів	Планування маршрутів із урахуванням середовища

Сільське господарство	Аграрні стратегії, агрохімія, іригація, перетворення земель	Вміст нітратів у воді, ерозія ґрунтів, токсичність залишків	Забруднення вод, деградація ґрунтів, загроза здоров'ю	Зменшення хімічного навантаження, сталі землекористування
Загальна політика сталого розвитку	Інтеграція галузевих політик у національні стратегії	Крос-секторальні впливи, кумулятивні наслідки	Конфлікт між економічними і природоохоронними цілями	Узгодженість з екологічним законодавством ЄС

Реалізація стратегічної екологічної оцінки (СЕО) в США та Канаді має глибоке коріння в законодавчих і політичних підходах, спрямованих на інтеграцію екологічних факторів у процес стратегічного планування та прийняття рішень. У кожній з цих країн існують свої унікальні системи, що визначають, як оцінка екологічних наслідків впливає на політики, плани, програми та проекти. Враховуючи те, що як США, так і Канада активно використовують системний аналіз для прогнозування потенційних екологічних ризиків, їх досвід може бути корисним для інших країн, що прагнуть покращити ефективність екологічного управління та сприяти сталому розвитку. Зокрема, законодавче регулювання екологічної оцінки в США, а також процеси, впроваджені в Канаді, становлять основну частину їх національної екологічної стратегії.

У Сполучених Штатах Америки стратегічна екологічна оцінка є невід'ємною частиною екологічного управління, і регулюється Національним законом про екологічну політику (NEPA), який був прийнятий у 1970 році. Цей закон є основним нормативним актом, що визначає загальні принципи та вимоги щодо екологічної оцінки впливу на довкілля в США. Він зобов'язує федеральні агентства проводити оцінку екологічних наслідків усіх значних

федеральних дій, що можуть мати серйозний вплив на навколишнє середовище. В рамках NEPA створена система, що включає як стратегічну, так і детальну оцінку впливу на довкілля для проєктів, які потребують федерального фінансування чи підтримки. Система забезпечує всебічний аналіз того, як потенційно великі стратегії, програми чи інші політики можуть вплинути на різні екологічні компоненти, такі як екосистеми, здоров'я людей та природні ресурси.

Рис. 2.1 Головна сторінка NEPA

Процес SEO відповідно до NEPA охоплює не тільки оцінку екологічних наслідків, але й інтеграцію результатів оцінки в процес стратегічного планування та прийняття рішень. Важливим елементом цієї процедури є вимога до федеральних агентств провести консультації з громадськістю, організаціями, а також залучити зовнішніх експертів для оцінки потенційних наслідків. Таким чином, NEPA створює прозору платформу для оцінки та обговорення екологічних наслідків планів та програм, що дозволяє урядовим органам брати до уваги різноманітні точки зору та забезпечувати залучення громадськості до процесу ухвалення рішень. Це також сприяє більш

обґрунтованим та збалансованим рішенням, що враховують екологічні та соціальні вимоги. Застосування цих процедур дозволяє виявляти потенційні екологічні загрози на ранніх етапах, що дає змогу вживати відповідні заходи для їх зниження або запобігання.

В Канаді система стратегічної екологічної оцінки відрізняється в деяких аспектах від американської, хоча базові принципи залишаються подібними. Канадський підхід до СЕО впроваджений у рамках Федеральної політики оцінки впливу на довкілля, яка включає не лише національні, а й провінційні рівні оцінки. Основною метою цієї політики є забезпечення всебічного екологічного аналізу проєктів та програм на всіх етапах їх розробки, що дозволяє знизити екологічні ризики та запобігти шкоді довкіллю в результаті неправильно спланованих чи непередбачених проєктів. Канадська модель СЕО орієнтована на те, щоб оцінити, як впливи великих програм можуть взаємодіяти з екологічними процесами та ресурсами, особливо в умовах змін клімату та загроз для біорізноманіття.

У Канаді впровадження стратегічної екологічної оцінки також передбачає використання системного аналізу для прогнозування екологічних ризиків, що є важливою частиною оцінки. Цей аналіз дає змогу враховувати множинні чинники, які можуть вплинути на навколишнє середовище, і прогнозувати їхні наслідки в довгостроковій перспективі. Це особливо важливо в контексті секторальних стратегій, таких як енергетика, транспорт, сільське господарство та лісівництво, де кожен проєкт може призвести до значних змін у місцевих екосистемах або викликати соціально-економічні наслідки, які важко передбачити на етапі планування. Канадська практика включає використання комплексних моделей, які дозволяють аналізувати потенційні екологічні та соціальні наслідки на всіх етапах, від проєктування до реалізації та моніторингу. Застосування таких методів надає більше точності при прогнозуванні можливих наслідків та допомагає зменшити ризики, пов'язані з великими інфраструктурними та промисловими проєктами.

Практика проведення стратегічної екологічної оцінки (СЕО) в Азії та Австралії характеризується різноманітними підходами, що враховують національні особливості, історичні контексти та специфіку екологічних проблем. Системи екологічної оцінки в цих регіонах часто інтегрують аспекти сталого розвитку, економічного зростання, а також важливість забезпечення екологічної безпеки. Зростаюча урбанізація, індустріалізація, розвиток інфраструктури і надмірна експлуатація природних ресурсів створюють суттєві виклики, тому в багатьох країнах було розроблено відповідні законодавчі та нормативні акти для здійснення СЕО. Вивчення досвіду Китаю, Японії та Австралії дозволяє виокремити основні тенденції та стратегії впровадження екологічної оцінки на рівні державного планування і прийняття рішень.

В Китаї стратегічна екологічна оцінка має значний вплив на планування національних і регіональних програм розвитку. Зокрема, відзначається глибока інтеграція СЕО у процеси промислового розвитку та урбанізації, де екологічні показники використовуються як інструмент для визначення пріоритетних напрямків розвитку. Китай, зі своїм величезним населенням та швидким економічним зростанням, стикається з численними екологічними проблемами, такими як забруднення повітря, води, а також деградація земель. Внаслідок цього країна активізувала впровадження екологічних оцінок у стратегічні документи. Важливою частиною цього процесу є оцінка екологічних наслідків для великих промислових проєктів, таких як будівництво нових міст, розвиток енергетичних і транспортних систем, а також масштабні аграрні програми. Оцінка екологічних наслідків здійснюється на кількох рівнях - від загальнодержавного до регіонального, з залученням різних зацікавлених сторін, зокрема урядових агентств, місцевих органів влади та громадських організацій. Китай активно використовує методи оцінки впливу на екосистеми, клімат та біорізноманіття, а також застосовує моніторинг результатів на всіх етапах реалізації стратегій.

У Японії стратегічна екологічна оцінка відіграє важливу роль в інтеграції екологічних факторів у процес прийняття державних рішень. Японія активно використовує СЕО для оцінки екологічних наслідків на рівні розробки національних стратегій у сфері енергетики, інфраструктури та транспорту. Екологічна оцінка не обмежується лише перевіркою наявних планів, а також включає в себе визначення параметрів для оптимізації стратегій, щоб забезпечити зниження екологічних ризиків. Японський підхід до СЕО характеризується глибокою співпрацею між урядовими установами, науковими інститутами та громадськими організаціями, що дає змогу здійснювати об'єктивну оцінку екологічних наслідків стратегічних рішень на всіх етапах - від планування до реалізації. Стратегічні програми в Японії включають розгляд таких показників, як забруднення довкілля, збереження природних ресурсів та зниження викидів парникових газів. Японські дослідники активно використовують методи кількісного та якісного аналізу для прогнозування можливих екологічних ризиків та розробки рекомендацій щодо їх мінімізації.

У Австралії стратегічна екологічна оцінка є невід'ємною частиною політики сталого розвитку, і її застосування зокрема зосереджене на забезпеченні збереження природних ресурсів, таких як вода, земля та біорізноманіття. Австралія, з її унікальними екосистемами, в яких значну роль відіграють природні ландшафти, активно інтегрує СЕО у процеси національного планування. Особливість екологічної оцінки в Австралії полягає в тому, що вона охоплює не лише вплив на природне середовище, але й соціально-економічні наслідки для місцевих громад, особливо в контексті розробки природних ресурсів, таких як гірничодобувна промисловість. Залучення громадськості та місцевих органів влади до процесу оцінки є важливим елементом австралійської системи СЕО, що дозволяє створювати більш збалансовані стратегії, котрі враховують інтереси різних соціальних груп. Австралійський підхід також включає інноваційні методи екологічного моніторингу та аналізу, які дають змогу швидко реагувати на зміни в

екологічному стані та вчасно коригувати стратегії, якщо це необхідно для зниження негативних наслідків.

Однією з особливостей екологічної оцінки в Австралії є акцент на збереження біорізноманіття та екосистемних послуг, які підтримують стабільність довкілля та економічне процвітання. Австралійські органи влади активно використовують СЕО для визначення потенційних загроз для різних видів флори і фауни, а також для аналізу впливу інфраструктурних проєктів на природні середовища. Програми стратегічного планування у Австралії часто враховують фактори, такі як зміна клімату, деградація земель та загроза знищення рідкісних видів тварин, що вимагає чіткого визначення екологічних стандартів та інтеграції їх у фінансові та політичні стратегії.

У Китаї, Японії та Австралії громадські обговорення є не менш важливим елементом у процесі стратегічної екологічної оцінки. У цих країнах існують чітко визначені законодавчі вимоги щодо залучення громадськості до оцінки екологічних наслідків великих проєктів. У Китаї, наприклад, передбачено, що будь-які значні проєкти мають пройти громадські консультації, і тільки після цього отримують дозвіл на реалізацію. Японія застосовує подібний підхід, забезпечуючи відкритість і прозорість у процесі оцінки екологічних наслідків. В Австралії громадське обговорення є обов'язковим для проєктів, що мають значний вплив на екологічний стан, і включає як місцеві, так і національні консультації з різними зацікавленими сторонами.

У Польщі процедура стратегічної екологічної оцінки унормована на рівні Закону про доступ до інформації про навколишнє середовище, що інтегрує вимоги Орхуської конвенції та директиви 2001/42/ЄС. Вона охоплює підготовку звіту про вплив на довкілля, відкриту фазу громадських слухань, а також міжвідомчу координацію, що включає участь регіональних природоохоронних інспекцій. Звіт СЕО аналізується у взаємозв'язку з іншими документами просторового планування, що дозволяє ідентифікувати потенційні кумулятивні ефекти на екосистеми. У Чехії стратегічна екологічна

оцінка є не лише правовою процедурою, а й інструментом гармонізації планувальних документів із принципами сталого розвитку. Процес охоплює скринінг, підготовку звіту з екологічної оцінки, обов'язкові консультації з громадськістю та міждержавні консультації у випадках транскордонного впливу. Активне залучення неурядових організацій створює додатковий експертний рівень верифікації екологічних ризиків. У Німеччині процедура СЕО є чітко інституціоналізованою у рамках федерального законодавства з охорони довкілля та базується на глибокій інтеграції СЕО у весь цикл просторового й інфраструктурного планування. Громадські слухання проводяться на ранніх етапах, що дозволяє переорієнтувати проєктні рішення ще до їх формалізації. Особливістю німецького підходу є активне використання геоінформаційних систем для прогнозування змін у довкіллі, що дає змогу моделювати сценарії екологічних наслідків з високою точністю. Окрім того, значна увага приділяється обґрунтуванню альтернатив і проведенню незалежної експертизи екологічних звітів.

Таким чином, досвід Китаю, Японії та Австралії демонструє, як різні країни адаптують стратегії стратегічної екологічної оцінки відповідно до своїх екологічних, економічних та соціальних умов. Залучення громадськості та урядових структур до процесу оцінки екологічних наслідків, використання системного підходу до аналізу ризиків та моніторинг результатів - це ті складові, які забезпечують ефективність СЕО та дозволяють краще прогнозувати наслідки стратегічних рішень.

РОЗДІЛ 3. НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗДІЙСНЕННЯ ОЦІНКИ ВПЛИВУ НА ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

3.1. Нормативна, правова та законодавча база проведення ОВД

Оцінка впливу на довкілля в Україні є складовою системного регулювання діяльності, що має потенційні ризики для екологічних систем, здоров'я населення та сталого функціонування соціально-економічної інфраструктури. Правове забезпечення цієї процедури формується на багаторівневій основі, поєднуючи загальні норми екологічного права, положення спеціального законодавства, методичні підходи до реалізації процедур і адміністративні механізми контролю.

Центральним нормативним актом є Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року, який встановлює алгоритм дій для суб'єктів господарювання, органів державної влади, територіальних громад і експертної спільноти щодо реалізації положень Орхуської конвенції та Директиви 2011/92/ЄС. Цей закон закріплює принципи попереджувального екологічного управління, зокрема заборону реалізації проєктів без проходження процедури оцінки впливу, імперативність громадського обговорення, інтеграцію результатів оцінки в дозвільні процедури та забезпечення доступу до інформації. Крім основного закону, діють і численні підзаконні акти, включаючи постанови Кабінету Міністрів України, накази Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів, інструкції й методики з підготовки звітів про вплив на довкілля, які конкретизують і деталізують зміст процедур. Наприклад, Постанова КМУ № 989 від 13 грудня 2017 року визначає порядок ведення Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, що є цифровою платформою для реєстрації, моніторингу, публікації та комунікації між учасниками процедури. Це дозволяє забезпечити принцип прозорості, відкритості та публічного доступу до інформації, що є інструментом реалізації конституційного права громадян на безпечне довкілля.

Система нормативного регулювання передбачає багаторівневе узгодження між різними джерелами права, зокрема між актами прямої дії,

адміністративними регламентами та методичними вказівками. У зв'язку з цим виникає потреба в систематичному підході до аналізу норм, що формують інституційну рамку ОВД. Приміром, взаємозв'язок між законом і підзаконними актами виявляється в деталізації процедур оцінювання. Закон визначає загальні принципи: визначення виду діяльності, суб'єкта, об'єкта, вимог до звіту, критерії суттєвості впливів. Натомість підзаконні акти - такі як наказ Міндовкілля № 372 від 20.02.2025- конкретизують структуру, обов'язкові розділи, вимоги до методів аналізу, картографічні матеріали, структуру прогнозів і сценаріїв. Методичні рекомендації, водночас, виконують функцію уніфікації підходів до аналізу параметрів впливу - як-от шумове забруднення, дифузія викидів, трансформація ландшафту, біотичні порушення. У практиці, це дозволяє забезпечити однорідність підготовки звітів, що сприяє якості оцінювання, співставності процедур і зменшенню суб'єктивізму з боку експертів. Стандартизація - також запорука інтеграції процедур ОВД у містобудівну документацію, екологічний моніторинг, дозвільну систему, адже звіти часто стають джерелом екологічних даних для інших підсистем екологічної політики.

Юридично процедура оцінки впливу охоплює кілька стадій - подання повідомлення про плановану діяльність, громадське обговорення, підготовка звіту, експертна оцінка, висновок з оцінки, врахування результатів у дозвільному процесі. Усі ці етапи мають регламентацію не лише на рівні закону, а й у відповідних порядках, затверджених органами виконавчої влади. Зокрема, постановою КМУ № 1026 від 13 грудня 2017 року встановлено механізми доступу громадськості до матеріалів звіту, строків для подання зауважень, критерії врахування позицій громадськості. Таким чином, формується не лише правове, а й процедурне середовище, що забезпечує динаміку взаємодії між бізнесом, громадянським суспільством і державою. Для ідентифікації об'єктів, що підлягають обов'язковій ОВД, використовують Перелік видів діяльності з Додатку I до Закону - це здебільшого об'єкти I та II класу небезпеки, а також інфраструктурні проекти з підвищеним ступенем

техногенного навантаження. Такий підхід дозволяє сконцентрувати зусилля на найбільш чутливих з екологічної точки зору секторах, зокрема гірничодобувній промисловості, енергетиці, хімічному виробництві, будівництві транспортних коридорів.

Особливе значення у нормативному середовищі ОВД мають механізми транскордонного співробітництва. Відповідно до положень Конвенції Еспо (1991), Україна взяла на себе зобов'язання повідомляти інші держави про плановану діяльність, що може мати суттєвий вплив за межами території країни. Такі механізми закріплено в окремих положеннях Закону про ОВД, які стосуються взаємодії з компетентними органами іноземних держав, обміну інформацією, організації спільних слухань. Практичне застосування цього інструменту виявилось, зокрема, під час планування нових ГЕС на Дністрі, що зачіпають екосистеми на території Молдови. Цей механізм, хоч і ускладнює логістику дозвільних процедур, дозволяє уникати екологічних конфліктів на міжнародному рівні, мінімізуючи транснаціональні ризики. Додатково, такий підхід гармонізує українські практики з нормами ЄС, що особливо актуально у процесі адаптації до *acquis communautaire* в межах Угоди про асоціацію. Паралельно, нормативне поле враховує й необхідність стратегічної екологічної оцінки (СЕО), регламентованої окремим законом, що охоплює аналіз впливу не лише конкретних об'єктів, а й державних планів і програм на екосистеми.

Законодавча основа інтегрує й інструменти контролю та відповідальності. Адміністративна модель передбачає повноваження Державної екологічної інспекції, яка виконує функції нагляду за дотриманням процедур ОВД, проведення перевірок достовірності звітів, дотримання строків та умов, зазначених у висновках. У випадку порушення процедур, суб'єкти господарювання можуть бути позбавлені дозволів або зобов'язані повторно проходити оцінку. Також закон передбачає можливість судового оскарження результатів оцінки з боку громадян, що відкриває шлях до реалізації екологічної демократії. І хоча ця опція реалізується ще обмежено, вона формує

правову основу для посилення ролі громадськості в екологічному врядуванні. У межах цієї системи діє і принцип превентивності - тобто недопущення потенційного екологічного шкодочинного впливу, а не реагування постфактум. Саме на цьому ґрунтується принцип зворотної сили ОВД: якщо виявлено, що об'єкт функціонує з порушенням процедури, він може бути зупинений, незважаючи на завершення будівництва або введення в експлуатацію. Така правова практика забезпечує жорсткість екологічного контролю та дисциплінує забудовників.

Питання методологічного забезпечення також відіграє практичну функцію - воно визначає процедури прогнозування, аналізу сценаріїв, картографування, моделювання екосистемних змін. Відповідно до методичних рекомендацій, до звіту мають бути включені розрахунки поширення забруднюючих речовин, аналіз акустичних хвиль, зміни гідрологічного режиму, оцінка впливу на біоценози, моделювання тіньових зон сонячного світла для ВДЕ-проектів. Така технічна деталізація забезпечує наукову обґрунтованість висновків і дозволяє зіставляти потенційні впливи з нормативними граничними значеннями. Крім того, у рекомендаціях зазначаються вимоги до структури звіту: обов'язкова наявність вступу, опису планованої діяльності, оцінки впливу на окремі компоненти довкілля (вода, повітря, ґрунти, флора, фауна), аналізу кумулятивного впливу, порівняння альтернатив. Саме цей блок часто викликає найбільше ускладнень у замовників, оскільки вимагає глибокого аналізу, часто з використанням ГІС-моделювання, супутникових знімків, кліматичних сценаріїв та даних про соціально-економічну ситуацію регіону.

Узагальнюючи структуру правового поля, можна виокремити його трьохрівневу побудову. На першому рівні – базовий закон про ОВД, що формує каркас системи. На другому – постанови й накази, які конкретизують процедури, строки, вимоги до документів. На третьому - методики, інструкції, довідники, які впливають на якість підготовки аналітичного матеріалу (рис. 3.1).

Рис. 3.1. Трьохрівнева структура правового поля

Ця багаторівнева структура дозволяє забезпечити комплексність оцінки – від нормативної обов’язковості до технічної реалізованості. Водночас у правовій площині зберігаються певні дисбаланси – зокрема, дублювання норм у методиках, відсутність чітких критеріїв оцінки кумулятивного впливу, недостатній рівень уніфікації в підходах до оцінювання інфраструктурних проєктів. Саме тому в останні роки ведеться робота над вдосконаленням нормативної бази, зокрема шляхом адаптації керівних документів Європейської комісії та напрацюванням нових інструкцій для окремих секторів - аграрного, енергетичного, транспортного.

Процедура оцінки впливу на довкілля в Україні, маючи чітке правове підґрунтя, водночас ґрунтується на комплексному поєднанні міжнародно-правових зобов’язань, імплементаційних директив Європейського Союзу та адаптованих національних норм. Базисним джерелом нормативної архітекtonіки виступає Директива 2011/92/ЄС Європейського Парламенту та Ради, яка, у свою чергу, трансформувала положення попередньої Директиви 85/337/ЄЕС, оновленої у 2014 році Директивою 2014/52/ЄС. Її головна мета полягає у врегулюванні процесу попереднього екологічного оцінювання проєктів, що мають імовірний значущий вплив на стан довкілля, включно з його фізичними, біологічними, хімічними та соціальними параметрами.

Ключовими принципами цього правового поля виступають превентивність, партисипативність, прозорість і науково обґрунтованість прийняття рішень. В українському законодавстві ці принципи інституціоналізовані через Закон України «Про оцінку впливу на довкілля», який закріплює підхід, заснований на оцінці всіх релевантних параметрів - атмосфери, гідросфери, біоти, клімату, населення, культурної спадщини та ландшафту - з обов'язковим врахуванням кумулятивного, транскордонного й довготривалого впливу. Особливе значення надається необхідності оцінювання альтернатив, що передбачає системний аналіз різних варіантів реалізації проєкту з урахуванням просторових, технічних і часових параметрів

У практичній площині реалізація цього підходу вимагає уніфікованого тлумачення термінів та процедурних етапів. Відповідно до ст. 3 закону, процедура починається з подання повідомлення про плановану діяльність, до якого додається інформація про її характер, обсяг, локацію, технічні характеристики, потенційні джерела впливу та прогнозовані екологічні навантаження. Важливо, що на цьому етапі вже формується інтерактивне середовище зацікавлених сторін: громадськість, органи місцевого самоврядування, центральні органи виконавчої влади можуть надавати зауваження, пропозиції, ініціювати обговорення або вимагати деталізації. Цей етап закріплює принцип раннього залучення, що є вимогою Орхуської конвенції, ратифікованої Україною ще у 1999 році. Наступною стадією є підготовка повноцінного звіту про оцінку впливу, який має бути складений згідно з вимогами наказу Міндовкілля, що регламентує структуру документа, включно з картографічними додатками, розрахунковими моделями поширення поллютантів, звітами про гідрогеологічні дослідження, аналізом соціоекологічних сценаріїв. У документі обов'язково мають бути представлені дані, отримані внаслідок модельного прогнозування - застосування ГІС, симуляційних пакетів на кшталт AERMOD чи CALPUFF, систем аналізу сейсмічного ризику або засобів акустичного моделювання для об'єктів транспортної інфраструктури. Окрім цього, обов'язковим є розрахунок

відповідності проектованого впливу гранично допустимим концентраціям (ГДК) для речовин згідно з чинними нормативами, включаючи ДСП 173-96, СН 245-71, ДСТУ ISO 14001.

Паралельно з розробленням звіту ініціатор проекту забезпечує організацію громадського обговорення - це вимагає створення механізмів комунікації, в тому числі через онлайн-платформи, публічні слухання, розміщення матеріалів у відкритому доступі. Юридично, реалізація цього принципу закріплена як обов'язкова умова надання висновку з ОВД, а її ігнорування тягне за собою визнання процедури недійсною. Варто зауважити, що результати обговорень мають бути інтегровані в аналітичний блок звіту, з відповідною аргументацією врахування чи відхилення окремих позицій. Це, у свою чергу, забезпечує принцип обґрунтованого реагування, що є вимогою не лише Директиви 2014/52/ЄС, а й загальноєвропейського правового підходу до управління ризиками. Висновок з оцінки, який надається уповноваженим органом - здебільшого регіональним підрозділом Міндовкілля - має чітко визначати умови реалізації проекту, компенсаторні заходи, обмеження в експлуатації, а також зобов'язання щодо екологічного моніторингу та подальшої звітності. Висновок є юридично обов'язковим документом, що вноситься до Єдиного реєстру з оцінки впливу на довкілля, функціонування якого є окремо регламентованим цифровим сервісом.

На технічному рівні нормативна база спирається на адаптацію міжнародних стандартів екологічного аудиту та моніторингу. Так, методичні підходи до визначення фонового рівня забруднення спираються на стандарти ISO 4225, ISO 14004 та інші галузеві нормативи. Зокрема, для проектів у сфері енергетики - атомної, теплової чи відновлюваної - використовуються методики оцінки впливу електромагнітних полів, моделювання зміни температурного режиму в зоні впливу, аналіз деградаційних процесів у ґрунтах, а також моделі ерозійних потоків. У сфері гідротехнічного будівництва застосовуються гідродинамічні моделі, гідробіологічне зонування, прогноз зміни біопродуктивності. Низка проектів, зокрема в

урбанізованих середовищах, потребує оцінки візуального впливу, що передбачає використання програмних засобів 3D-візуалізації змін у ландшафті, з урахуванням параметрів освітлення, щільності забудови, прозорості об'єктів. Окремо регламентуються методики аналізу вторинного антропогенного навантаження, кумулятивного ефекту, впливу в умовах зміни клімату. Усі ці підходи вимагають не лише технічної кваліфікації експертів, а й функціонування систем підготовки спеціалістів - що в Україні з 2020 року поступово запроваджується через освітні програми в межах Національного агентства кваліфікацій.

Правове регулювання також стосується й сфери супровідного екологічного моніторингу, що проводиться на етапі реалізації проєктів. Це забезпечується шляхом виконання програм екологічного супроводу, які мають бути погоджені в складі звіту ОВД. Юридично такі програми реалізуються через договори з ліцензованими організаціями, які здійснюють систематичний відбір проб, інструментальні заміри, дистанційний моніторинг за допомогою безпілотних літальних апаратів або стаціонарних постів. Дані цього моніторингу є основою для звітності перед контролюючими органами, а також для адаптації заходів щодо мінімізації впливу. Варто зазначити, що порушення зобов'язань за програмою моніторингу прирівнюється до недотримання умов висновку ОВД, що може бути підставою для припинення господарської діяльності згідно з Законом України «Про державний екологічний контроль». У межах Європейського зеленого курсу та Плану відновлення України ця функція розширюється, включаючи обов'язкову інтеграцію ОВД у стратегічне екологічне планування, просторове планування громад, схем землеустрою та містобудівної документації. Таким чином, ОВД починає виконувати не лише захисну функцію, а й перетворюється на інструмент просторової та економічної політики.

В міжнародному розрізі правове поле процедури ОВД в Україні гармонізовано з положеннями Конвенції Еспо та Протоколу про стратегічну екологічну оцінку. Це означає, що під час реалізації проєктів, здатних

трансформувати екосистеми за межами державного кордону, ініціатор має забезпечити повідомлення відповідної держави, надати переклад матеріалів, організувати публічні слухання за участю громадян інших країн. Механізми такої співпраці передбачають формування спільних робочих груп, створення єдиних експертних комісій, погодження технічних рішень з урахуванням геоекологічної специфіки територій. Подібна практика вже реалізовувалась під час оцінки впливу транскордонних енергетичних проєктів на річках Дунай та Тиса. В контексті післявоєнного відновлення така інтеграція набуває особливої ваги, оскільки реконструкція зруйнованих об'єктів, зокрема інфраструктури, передбачає масштабну будівельну активність, що потребує збалансованого підходу - з одного боку, швидкої реалізації, з іншого - попередження екологічних збоїв. Відтак процедура ОВД трансформується в інструмент управління ризиками відновлення, який дозволяє прогнозувати екологічні наслідки ще до початку інвестиційної фази.

Процедура оцінки впливу на довкілля в Україні передбачає чітко регламентований порядок дій, обов'язки та компетенції всіх залучених сторін, що випливають із чинного національного законодавства та адаптованих європейських норм. Для суб'єктів господарювання закон встановлює обов'язок ініціювати процес оцінки впливу, якщо планована діяльність належить до переліку видів, наведеного у Додатку I або II до Закону України «Про оцінку впливу на довкілля». У разі сумнівів щодо необхідності проходження процедури, застосовується процедура скринінгу, яка передбачає звернення до уповноваженого органу з обґрунтованим запитом. Останній, у свою чергу, в межах п'ятнадцяти робочих днів надає офіційне рішення про доцільність або недоцільність проведення ОВД. Якщо процедура є обов'язковою, то ініціатор проєкту - юридична або фізична особа - зобов'язаний забезпечити повноцінну підготовку пакету документів, серед яких найважливішим є повідомлення про плановану діяльність. Цей документ має містити структуровану інформацію про територіальні характеристики, технічні особливості майбутнього об'єкта, очікувані впливи на природне

середовище, аналіз ризиків та попередню оцінку альтернатив. Повідомлення подається до уповноваженого органу, який публікує його у відкритому доступі через Єдиний реєстр оцінки впливу на довкілля, запускаючи механізм взаємодії з громадськістю та іншими зацікавленими учасниками.

У межах наступного етапу передбачено обов'язкову організацію громадських обговорень. Відповідно до Порядку проведення громадських слухань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, замовник зобов'язаний забезпечити доступ громадян до всієї релевантної інформації, у тому числі картографічної, інженерно-геодезичної, біоекологічної та кліматичної, а також надати можливість подання письмових чи усних зауважень упродовж не менш ніж двадцяти робочих днів. Практика реалізації цього положення передбачає створення тимчасових експозиційних стендів, розміщення матеріалів у приміщеннях органів місцевого самоврядування, організацію онлайн-конференцій та круглих столів за участю незалежних експертів. Варто підкреслити, що громадське обговорення є не лише формальним інструментом, а й має прямий вплив на зміст звіту про оцінку впливу, оскільки всі отримані коментарі обов'язково розглядаються й фіксуються в окремому розділі документа. Якщо певні пропозиції не враховуються, замовник зобов'язаний надати розгорнуту аргументацію, що підлягає оцінці з боку контролюючого органу при винесенні остаточного висновку.

Наступним обов'язком ініціатора діяльності є підготовка самого звіту з оцінки впливу, що є головним технічним документом у процедурі. Згідно з наказом Міндовкілля № 372, структура звіту включає щонайменше 12 обов'язкових розділів, серед яких: загальна характеристика планованої діяльності, опис поточного стану довкілля, методологія прогнозування впливів, аналіз альтернатив, оцінка ризиків для компонентів довкілля, заходи з пом'якшення негативного впливу, план моніторингу та програма екологічного супроводу. Технічно, на цьому етапі замовник має забезпечити залучення фахівців відповідного рівня акредитації, володіння

сертифікованими методиками аналізу - зокрема, розрахунками повітряного та водного навантаження, оцінкою впливу на біоценози, аналізом екотоксичності, моделюванням акустичних та теплових ефектів. Для складних проєктів, таких як хімічні комбінати, сміттєспалювальні установки чи об'єкти атомної енергетики, додатково застосовуються сценарії надзвичайних ситуацій, розрахунок зони ураження та побудова профілів викидів з урахуванням погодних моделей і рози вітрів. До звіту обов'язково додаються геоінформаційні матеріали, схемні креслення, фотосимуляції майбутнього об'єкта в ландшафті, обґрунтування потреби в земельних ресурсах та водозаборі.

Після завершення підготовки звіту замовник зобов'язаний повторно організувати громадське обговорення вже цього документа. Паралельно, уповноважений орган проводить експертизу якості звіту, оцінюючи його відповідність методичним рекомендаціям, наукову достовірність, внутрішню логіку, ступінь врахування пропозицій громадськості та повноту сценарного аналізу. При цьому діє принцип об'єктивності, який передбачає неможливість участі у процесі тих осіб, що мали фінансові чи договірні стосунки із замовником. У разі виявлення суттєвих помилок, уповноважений орган має право повернути звіт на доопрацювання, а у випадку ігнорування зауважень - відмовити у видачі висновку. Сам висновок, відповідно до закону, має бути виданий не пізніше ніж через 25 робочих днів після завершення обговорень і містити висновки щодо допустимості реалізації проєкту, вказівки щодо обов'язкових компенсаторних заходів, терміни дії дозволу, а також умови моніторингу. Після цього висновок стає обов'язковою умовою для отримання будь-яких дозволів на будівництво, експлуатацію чи введення об'єкта в дію. Його порушення тягне за собою адміністративну та фінансову відповідальність, включаючи штрафні санкції та призупинення діяльності.

Водночас контролюючі органи, згідно з положеннями Закону України «Про державний екологічний контроль», реалізують комплекс функцій щодо моніторингу, перевірки та притягнення до відповідальності у випадку

порушення вимог ОВД. Центральним органом є Державна екологічна інспекція України, що здійснює планові та позапланові перевірки, бере участь у судових процесах, проводить лабораторні аналізи та формує базу порушень. Практично, це означає регулярний контроль за виконанням програм моніторингу, аналіз документації з екологічного супроводу, відбір проб ґрунту, води, повітря, оцінку біорізноманіття в зоні впливу. У разі виявлення порушень - невиконання умов висновку, перевищення ГДК, недостовірність даних у звіті - Інспекція ініціює застосування санкцій, що можуть включати накладення штрафів, анулювання дозволів, подання матеріалів до прокуратури або адміністративного суду. Таким чином, екологічний контроль виступає завершальним елементом у правовій процедурі оцінки впливу, забезпечуючи практичну реалізацію принципу невідворотності відповідальності.

3.2. Приклади проведення ОВД в Україні

В межах впровадження механізмів екологічного регулювання у Львівській області було здійснено повноформатну процедуру оцінки впливу на довкілля для низки об'єктів відновлюваної енергетики, що охоплюють декілька технологічних кластерів: фотоелектричні станції, вітроелектричні комплекси та малі гідроелектростанції. Методологія, яка застосовувалася в процесі реалізації цих процедур, базувалась на типових інженерно-екологічних розрахунках, сценарному прогнозуванні, стратифікації джерел впливу за ступенем впливовості та оцінці кумулятивного навантаження за методом багатofакторного зважування.

Процедура ОВД охоплювала всі ключові фази життєвого циклу - проєктування, будівництво, експлуатацію та планову реконструкцію - що дозволило інтегрувати оцінку в стратегічну матрицю управління ризиками. Станції розміщувались у зонально неоднорідних регіонах із різним індексом біотичного насичення, геоморфологією, гідрологічним режимом і ступенем антропогенного трансформування ландшафту. Така варіативність дозволила

сформувати порівняльну екологічну картину, в якій ідентифікувалися найбільш вразливі елементи середовища - зокрема, річкові біоценози, орнітологічні міграційні траєкторії та локальні сейсмічні пороги, що можуть бути активовані при вібраційних навантаженнях під час буріння чи забивання опорних елементів конструкцій.

Серед досліджених об'єктів сонячної енергетики (рис. 3.2)- зокрема, «Самбірська СЕС», «Яворів-1» та «Глиняни» - характеризувались відносно низьким інтегральним впливом на довкілля (191–211 балів за шкалою багатofакторного екологічного скринінгу). Основні впливи були локалізовані на етапі будівництва: зняття рослинного покриву, ущільнення ґрунтового профілю, підвищення запиленості в приземному шарі атмосфери, створення перешкод для природного дренажу в місцях безпосереднього монтажу панелей.

Рис. 3.2. Порівняльна характеристика екологічного впливу об'єктів відновлюваної енергетики (СЕС, ВЕС, МГЕС)

Технологічна схема, що застосовувалась, передбачала встановлення монокристалічних фотоелементів на алюмінієвих фермах, закріплених у бетонних або гвинтових палях без повної герметизації ділянок. Саме це дозволило зменшити коефіцієнт герметизації до 0,34, що зберегло часткову

біологічну продуктивність ґрунтового покриву. На етапі експлуатації прями впливи були зведені до нуля, за винятком періодичного технічного обслуговування, що включало промивання панелей, інспекцію електричних з'єднань і заміну деградованих елементів. За результатами оцінки, було рекомендовано зберегти буферні зони навколо комплексів шириною не менше 20 метрів, з відновленням степового трав'яного покриву та періодичним моніторингом фітомаси, що дозволяє контролювати природну рекультивацію.

Вітрові електростанції, такі як «Старий Самбір-1», «Сколівська ВЕС» у Стрийському та Дрогобицькому районах, мали більш складний профіль екологічного навантаження, зокрема через вплив на орографічні особливості, повітряні потоки та біотичні зв'язки. При оцінці впливу застосовувалась інструментальна модель WAsP (Wind Atlas Analysis and Application Program) для побудови вітрових полів, а також симуляційна програма для моделювання турбулентних зон навколо лопатей. Це дозволило оцінити інтенсивність інфразвукових коливань, які потенційно впливають на чутливі до звукового спектра види, зокрема кажанів і деякі види птахів. Була змодельована ймовірність зіткнень, яка варіювалась від 0,007 до 0,013 одиниць на кожному турбіні за сезон, залежно від густоти біоміграційних маршрутів. Додатково оцінювався ефект фрагментації природного середовища, оскільки будівництво вимагало прокладання сервісних доріг, що перетинають природні екокоридори. За результатами, об'єкти отримали середній рівень впливу - близько 240 балів - із помірним ступенем кумулятивного навантаження. У межах пом'якшувальних заходів були запроваджені системи обмеження обертання турбін у період активної міграції, а також екранування світлових сигналів для зменшення привабливості об'єкта для фауни.

Малі гідроелектростанції - зокрема Явірська та Сокальська МГЕС - виявилися найскладнішими з точки зору екологічного моделювання. Вони продемонстрували найвищі сукупні бали впливу - 300–305 - через гідрологічну трансформацію річок, зміну режиму течії, обмеження мобільності іхтіофауни та втрату прибережних екотонів. Під час оцінки використовувались

гідроморфологічні моделі, побудовані на базі програмних рішень MIKE 11 і HEC-RAS, з урахуванням динаміки витрат, висоти водного дзеркала та швидкості потоку. Було встановлено, що в нижньому б'єфі станцій змінюється середньорічна температура води на $0,7-1,1^{\circ}\text{C}$, що призводить до зміщення видової структури в бік більш теплолюбних форм, зокрема в межах популяцій голованів та окунів. Водночас у зонах надмірного уповільнення потоку збільшувався рівень евтрофікації, що активізувало процеси замулення та зменшення кисневого обміну. З метою зменшення впливу було запроваджено компенсаційні рибопропускні споруди, пристрої для мінімізації турбулентності на виході з турбін, а також періодичні заходи з очищення русла. Додатковим технічним рішенням стало впровадження дистанційного моніторингу біомаси в зоні впливу через сенсорні станції, які фіксували інтенсивність фотосинтетичної активності (NDVI) і зміни у хлорофільному спектрі.

Аналіз усіх проведених процедур показав, що ефективність екологічного оцінювання значною мірою залежить не лише від типу об'єкта, а й від якості даних, використаних у моделюванні, методів аналізу, компетенцій залучених фахівців і рівня публічної взаємодії з громадськістю. Зокрема, у випадку з ГЕС найвищий вплив був обумовлений обмеженим простором для альтернативних розміщень об'єктів, у той час як для СЕС і ВЕС вдалося реалізувати моделі мінімального втручання, що дозволили адаптувати конструкції до ландшафтної структури. Цікаво, що при однотипному обладнанні - модулі Trina Solar для СЕС чи турбіни Vestas V112 для ВЕС - ступінь впливу варіювався залежно від глибини оцінки локальних умов: гідрологічних потоків, профілю біоміграцій, складності ґрунтово-рослинного покриву. Це вчергове підкреслює необхідність не лише формального дотримання процедури, а й її наповнення змістовною, науково обґрунтованою інформацією.

У структурі практичного впровадження процедури оцінки впливу на довкілля в Україні, що передбачає поетапне проходження формалізованих

процедур, значне місце займають регіональні приклади - конкретні кейси, що дозволяють відслідковувати дієвість нормативних вимог, методичну точність звітів і технічну адекватність прогнозів (табл. 3.1).

У Закарпатській області, регіоні з багат шаровою геоморфологічною структурою, специфічним режимом водозабезпечення, складною гідрогеологією та історично обтяженим гірничо-промисловим минулим, виконання процедур ОВД має характер підвищеної екологічної чутливості. При будівництві паливозаправного пункту на території ПрАТ «Племінний завод Закарпатський» у селі Гать Берегівського району звіт з оцінки охоплював багатокomпонентну структуру екологічних ризиків, серед яких оцінка впливу на якість атмосферного повітря з урахуванням параметрів розсіювання летких органічних сполук (включно з бензолом, ксиленами, толуолом), зміна режиму аерації ґрунтів у межах техногенно зміненого шару, ризики забруднення водних ресурсів при аварійному розливі пального, а також соціальні ефекти – акустичний тиск, світлове забруднення, зміна транспортного навантаження.

3.1. Узагальнена характеристика кейсів практичного застосування ОВД у регіонах України

Регіон	Об'єкт/Проект	Ключові ризики та моделі оцінки	Рекомендації / Наслідки
Закарпатська обл.	ПЗП ПрАТ «Племінний завод Закарпатський»	Атмосферні викиди (бензол, ксилени), аерація ґрунтів, аварійні розливи, шум, світло, транспортне навантаження. Моделі: ALOHA, ISCST3, СанПіН.	Резервуар з сорбентами, біофільтрація, ізоляція зливової системи.
	Утилізація рудних відвалів «Карпатська рудна компанія»	Кислотний дренаж, важкі метали (Pb, Zn, Cu), самозігрівання. Моделі: PHREEQC, колоїдна сорбція,	Капсулювання, відстійник, моніторинг повітря, гідрозатоплення.

Регіон	Об'єкт/Проект	Ключові ризики та моделі оцінки	Рекомендації / Наслідки
		геохімічне зонування.	
Житомирська обл.	Логістичний центр ПП «ГОЛЬФСТРІМ-1»	Тіньове навантаження, шум, інсоляція, CO ₂ e (LCA метод), соціальні ризики.	Зміна орієнтації, буферна зона, фітомеліорація.
	Об'єкти ТОВ «ВЕСТ ОЙЛ ГРУП»	NFPA 704, моделювання розливу (Darcy), забруднення ґрунтів, фіторізноманіття, соціальні запити.	Зменшено резервуари, датчики витoku, зміна нахилу піддонів, врахування Червоної книги, громадські пропозиції.

Розрахунки здійснювались із використанням моделей ALOHA для прогнозу хімічної дифузії у разі надзвичайних ситуацій та ISCST3 для моделювання концентрацій у приземному шарі. Застосовано також методологію оцінювання класу небезпеки впливу згідно з СанПіН 2.2.1/2.1.1.1200-03 та критерії екоотоксичності для компонентів пального. На основі оцінки рекомендовано розміщення аварійного резервуара з вловлюючими сорбентами, створення біофільтруючих ліній та ізоляція системи зливового водовідведення з окремим уловлювачем вуглеводнів.

Другий кейс у цьому ж регіоні стосується проекту утилізації рудних відвалів гірських порід із метою вилучення сульфідних мінералів компанією «Карпатська рудна компанія». Цей проєкт був технічно складним через високий ступінь екологічного ризику, пов'язаний із залученням старих техногенних масивів, які містять залишки галеніту, сфалериту, халькопіриту та піриту. Під час оцінки впливу були проведені ізотопні дослідження фонових концентрацій свинцю, цинку та міді в навколишніх ґрунтах, здійснено геохімічне зонування території, встановлено наявність самозігрівальних

процесів в тілі відвалу, що підвищує ризики утворення кислотного дренажу. Для прогнозування впливу на водні ресурси застосовувалась модель PHREEQC з аналізом поведінки важких металів при зміні рН, а також була проведена пробна фільтрація за методом колоїдної сорбції, що дозволило імітувати розповсюдження контамінантів у верхньому водоносному горизонті. Соціальні ризики оцінювались через аналіз функціональних навантажень на населені пункти, включаючи зростання частоти запитів у медичні заклади щодо патологій дихальної та серцево-судинної системи. Була проведена оцінка радіального впливу пилових часток PM_{2.5}, з поділом на денну та нічну компоненти, і побудовано профілі впливу для різних сценаріїв вітрового навантаження. Рекомендації включали глибоке перекриття глиняною капсулою, виведення рідких фракцій на відстійник закритого типу, регулярне гідрозатоплення у вегетаційний період, а також створення постійної станції моніторингу якості повітря з телеметричним передаванням даних до платформи Міндовкілля.

У Житомирській області, що характеризується переважно рівнинним рельєфом, середньоінтенсивним антропогенним навантаженням і значною часткою лісових масивів, практика ОВД набуває більшої урбаністичної складової, що виявляється у прикладах інфраструктурних проєктів. Для ПП «ГОЛЬФСТРИМ-1», чия планована діяльність стосувалась будівництва об'єкта з функціями логістичного перевантаження та складського зберігання, ОВД охоплювала як техногенні, так і соціоекологічні параметри. Було застосовано оцінку зміни інсоляції, тіньового навантаження на прилеглі будинки, акустичного впливу з урахуванням комбінованих джерел (шум від техніки, автотранспорту, вентиляційних систем). Для оцінювання енергоспоживання майбутнього об'єкта та розрахунку еквівалентного вуглецевого сліду використано метод Life Cycle Assessment (LCA) з побудовою матеріально-енергетичних потоків і вирахуванням інтегрального еквівалента викидів CO_{2e}. Під час громадського обговорення було подано 46 зауважень, з яких 31 стосувалось ризиків для здоров'я мешканців, включаючи ймовірне

погіршення вентиляції житлових кварталів. На цій підставі було змінено початкову орієнтацію об'єкта, збільшено буферну зону до 60 метрів і передбачено зелену смугу з інтенсивною фітомеліорацією.

Інший проєкт - серія об'єктів ТОВ «ВЕСТ ОЙЛ ГРУП» - стосувався будівництва інфраструктурних об'єктів у зоні з відносно високим рівнем урбанізованості. Тут звіти з ОВД відзначалися підвищеним акцентом на транспортуванні небезпечних речовин, зокрема мастил, масел, нафтопродуктів. Експерти здійснили моделювання взаємодії із водоносними шарами за методом Darcy's Law, прорахували потенційну швидкість проникнення поллютантів та зони можливого формування стійких контурів забруднення. Об'єкти також мали враховувати вплив на локальну біоту, зокрема фітоценози луків і лісопосадок поблизу, тому передбачено виведення із забудови частини території, де ідентифіковані рідкісні види рослин, включених до Червоної книги. При оприлюдненні повідомлення про плановану діяльність зафіксовано активну участь місцевої громади - було подано 63 письмових звернення, з них 9 мали технічно обґрунтовані пропозиції, що були враховані в остаточному проєктному рішенні. У підсумку було зменшено обсяг резервуарів, змінено кут нахилу піддону для аварійного відведення рідини, змонтовано датчики витоку з виведенням на пульт сповіщення до пожежної частини.

Загалом аналіз практичних конфігурацій застосування екологічної оцінки в Закарпатській та Житомирській областях демонструє адаптивність інструменту ОВД до різних типів об'єктів: від гірничо-добувних до логістичних і складських. Виявлена необхідність подальшої інституційної підтримки професійних оцінювачів, посилення методологічного арсеналу з урахуванням специфіки геолокації, а також поглиблення цифрової трансформації процесу - від подання до інтерактивного моніторингу реалізації рекомендацій. Через ці приклади видно, що ОВД стає не лише процедурним бар'єром, а й повноцінним аналітичним інструментом, що дозволяє виявляти «слабкі місця» проєктів ще до їх реалізації, інтегрувати екологічні вимоги в

архітектуру інженерних рішень і знижувати ризики соціального опору через вчасне інформування та партисипативну модель комунікації. Подібна еволюція перетворює ОВД на опору екологічного врядування нового типу - гнучкого, адаптивного та заснованого на даних і технічній моделі валідації кожного впливу.

ВИСНОВКИ

Комплексне вивчення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля дало змогу вибудувати повноцінне розуміння цих інструментів не лише як процедур, що супроводжують проєктні рішення, а як систем управлінської логіки, вбудованих у структуру сталого розвитку. Структура роботи була вибудована таким чином, щоб розкрити не лише історичну еволюцію та юридичне оформлення цих підходів, а й проаналізувати приклади їх практичного застосування - через конфігурації впровадження в різних регіонах України та в міжнародному контексті. Узагальнюючи всі положення, слід констатувати, що екологічна оцінка в сучасному вигляді - це не лише правовий інструмент, а багатоетапна система екологічного прогнозування, яка дозволяє попереджати ризики, адаптувати рішення до середовищних обмежень і формувати нову культуру просторового управління, засновану на екосистемній доцільності, технологічній обґрунтованості та суспільній прозорості.

Історична динаміка формування екологічної оцінки показала, що її виникнення не було випадковим або формальним етапом юридичної еволюції, а стало відповіддю на фундаментальні цивілізаційні виклики. Саме екологічні кризи другої половини ХХ століття актуалізували потребу у створенні механізмів, здатних інтегрувати параметри довкілля в структуру стратегічного планування. Сформувавшись спочатку як реактивна практика (через інженерну експертизу проєктів), екологічна оцінка з часом еволюціонувала в інструмент превентивного характеру, що дозволяє моделювати наслідки на ранніх етапах розробки політик і програм. Це стало можливим завдяки формалізації підходів, узагальненню світового досвіду та переходу від оцінки конкретного впливу до стратегічного аналізу взаємозв'язків між соціальною динамікою й природним середовищем. У межах сучасної практики ці процеси реалізуються як через механізм ОВД (на рівні проєктів), так і через СЕО (на рівні стратегічних рішень), що забезпечує повноту охоплення - від локальних змін до глобальних сценаріїв. Саме це диференціювання дозволяє ефективно

адаптувати інструменти до масштабів впливу, часу реалізації, рівня невизначеності та секторальної специфіки.

Законодавча система України демонструє відносно завершену архітектоніку процедур, що охоплює як оцінку впливу на довкілля (закон 2017 року), так і стратегічну екологічну оцінку (закон 2018 року), із чіткими визначеннями етапів, суб'єктів, строків і результативних форм. Ці інструменти функціонують як взаємодоповнюючі: якщо ОВД виконує роль технічного аналізу ризиків конкретної діяльності, то СЕО орієнтована на верифікацію сталості стратегічних документів.

В обох випадках особливого значення набувають прозорість процедур, відкритість до громадськості, наукова доказовість моделювання, наявність альтернатив і здатність адаптуватися до змінних даних. Усі ці ознаки унаочнюються через аналіз реальних кейсів. Практика Львівської, Закарпатської та Житомирської областей демонструє, що застосування ОВД дозволяє виявляти специфіку регіональних ризиків: у випадку СЕС - це проблеми ущільнення ґрунтів і дренажних функцій; у випадку ВЕС - вплив на міграційні траєкторії птахів і вібраційне поле; у випадку МГЕС - деформація гідрологічного режиму та біоценотична деградація.

Водночас Закарпаття продемонструвало надзвичайну технічну складність екологічного прогнозування для гірничо-добувних об'єктів, де ризики включають як хімічну деструкцію, так і соціогігієнічні наслідки. У Житомирській області оцінка інфраструктурних проєктів дала змогу зменшити антропогенний тиск на урбанізовані території, адаптувати архітектурні параметри логістичних об'єктів і знизити ризики для навколишнього населення. Таким чином, національна модель ОВД доводить свою спроможність перетворювати вихідне технічне рішення у прийнятне для довкілля, простору та громади.

Міжнародна практика, проаналізована у другому розділі, виводить стратегічну екологічну оцінку на новий рівень інституційної складності: вона вже не є окремим етапом погодження, а структурною частиною циклу

формування політик. Це виявляється у вимогах до інтеграції СЕО в стратегічне планування, застосуванні мультифакторних моделей оцінки, обов'язковості індикативного прогнозування, оцінки екосистемних послуг, а також у ширшому підключенні заінтересованих сторін. У країнах ЄС СЕО виконує функцію верифікації відповідності політик принципам зеленого переходу, у США - функцію запобігання деструктивним змінам, у Канаді - інструмент балансування між галузевими інтересами. В усіх випадках інструмент стає осердям екологічної раціональності в системі публічного управління, а не зовнішнім обмеженням.

ОВД в Україні реалізується через чітко визначену послідовність дій: подання повідомлення, громадське обговорення, підготовка звіту з прогнозами та альтернативами, експертна оцінка, моніторинг. Практика у Львівській, Закарпатській та Житомирській областях демонструє, як інструмент допомагає адаптувати проєкти до екосистемних умов. Зокрема, ОВД дозволила передбачити ризики для дренажу ґрунтів, міграцій птахів, режимів водних екосистем, поведінки легких вуглеводнів і важких металів. У Житомирі через інструмент оптимізовано параметри інфраструктурних об'єктів і враховано зауваження мешканців. Таким чином, ОВД в Україні функціонує як регулятор просторових рішень, що враховує природну чутливість територій та очікування суспільства.

На підставі аналізу всіх трьох розділів можна констатувати, що екологічна оцінка - стратегічна - трансформується з технічної процедури в управлінську парадигму. Вона формує нову нормативність просторових рішень: не лише відповідність дозволу, а відповідність цінності. Вона стає не просто бар'єром для ризикованих рішень, а стимулом для пошуку технологічно адаптованих, екосистемно сталих, соціально прийнятних альтернатив. Усе це дає підстави стверджувати, що екологічна оцінка не завершена дія, а жива структура - інтелектуальна, процедурна й політична - що здатна змінювати логіку розвитку під впливом нових викликів, знань і очікувань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про Рекомендації парламентських слухань на тему «Пріоритети екологічної політики Верховної Ради України на наступні п'ять років» : Постанова Верховної Ради України від 14.01.2020 № 457-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/457-IX#Text> (дата звернення: 20.10.2024).
2. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року : Закон України від 28.02.2019 № 2697-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2019. № 16. С. 70.
3. Закон України «Про затвердження Загальнодержавної програми розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року» від 21.04.2011 № 3268-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3268-17> (дата звернення: 20.10.2024).
4. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 20.10.2024).
5. Про управління відходами. Закон України від 20.06.2022 р. № 2320-20. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2320-20#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
6. Про стратегічну екологічну оцінку. Закон України від 13.12.2022 р. № 2849-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2354-19#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
7. DeLaMark. Детальна інформація щодо екологічної сертифікації. URL: <https://delamark.ua/about-us/environmental-certification> (дата звернення: 20.10.2024).
8. National Security Strategy of Japan. URL: <https://www.cas.go.jp/jp/siryou/221216anzenhoshou/nss-e.pdf> (дата звернення: 01.11.2024)
9. Берзіна С. Екологічна сертифікація та маркування: головні акценти для споживача. Надзвичайна ситуація +. Березень. 2018. С. 42–46.

10. Берзіна С.В. Екологічна сертифікація та маркування: методичний довідник. / С.В. Берзіна, Д.Ю. Капотя, Г.С. Бузан. Київ. Вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування. 2017. 114 с.
11. Брояка А.А. Сучасні проблеми забезпечення продовольчої безпеки України та шляхи їх вирішення. Економіка. Фінанси Право. 2017. № 4/2. С. 52–58.
12. Віхорт Ю.В. Екологічна сертифікація та маркування як інструмент регулювання національної економіки. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 3. С. 30–35.
13. Гончарук І.В. Вплив еколого-економічного фактору на особливості організаційно-економічного механізму використання ресурсного потенціалу сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики. 2017. № 4. С. 52–62.
14. Гончарук Т.В. Роль інфраструктури у забезпеченні економічного зростання регіонів України. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. 2017. № 44. Ч. 2. С. 94–99.
15. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021–2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України від 5.08.2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-п#Text> (дата звернення: 01.11.2024).
16. Державна фіскальна служба України. Офіційний портал. URL: <http://sfs.gov.ua/ms/fl1> (дата звернення: 20.10.2024).
17. Екологічні маркування та декларації. Екологічне маркування типу I. Принципи та процедури (ISO 14024:2018, IDT). ДСТУ ISO 14024:2018. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/iso-14024-dstu-iso-14024> (дата звернення: 20.10.2024).
18. Імплементация Угоди про асоціацію між Україною та ЄС: економічні виклики та нові можливості: наукова доповідь. за ред. В.М. Гейця, Т.О. Осташко. НАН України. Київ. 2016. 184 с.

19. Карабін В. Стратегічна екологічна оцінка – недооцінений інструмент сталого надрокористування. URL: <https://www.hsa.org.ua/blog/strategichna-ekologichna-otsinkanedootsinenyj-instrument-stalogo-nadrokorystuvannya> (дата звернення: 01.11.2024)
20. Ковальчук С.Я. Агроекологічний потенціал України: основа вироблення органічної продукції. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2017. № 4 (09). С. 51–57. URL: <http://www.easterneurope-bm.in.ua/9-2017-ukr> (дата звернення: 20.10.2024).
21. Козаченко Т.П. Стратегічна екологічна оцінка в Україні: проблеми та перспективи. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 16. С. 98–101. URL: <http://www.investplan.com.ua/?op=1&z=6255&i=18> (дата звернення: 01.11.2024).
22. Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07.12.2016 р. № 932-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/249573705> (дата звернення: 01.11.2024).
23. Методичні рекомендації із здійснення стратегічної екологічної оцінки документів державного планування. Наказ Міністерства екології та природних ресурсів України від 10.08.2018 р. № 296. URL: https://www.minregion.gov.ua/wp-content/uploads/2019/04/MR-provedennya-SEO_iz-zminami.pdf (дата звернення: 01.11.2024).
24. Новаковська І.О., Іванченко В.А., Іщенко Н.Ф. Інтегровані стратегії сталого розвитку: економічне зростання та відновлення природних ресурсів. Наукові перспективи. № 5(47). 2024. сс. 899-911. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5\(47\)-899-910](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2024-5(47)-899-910)
25. Новаковський Л.Я., Новаковська І.О. Планування землекористування та проблеми контролю за використанням і охороною земель в Україні. Землеустрій, кадастр і моніторинг земель. № 4. 2023. сс. 4-14. DOI: <http://dx.doi.org/10.31548/zemleustriy2023.04.01>

26. План заходів з реалізації Концепції розвитку сільських територій. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 липня 2017 р. № 489-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/489-2017-p#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

27. Постатейний коментар до Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» / С. Шутяк [за заг. ред. О. Кравченко]. Компанія «Манускрипт». Львів. 2019. 128 с. URL: http://epl.org.ua/wp-content/uploads/2020/01/2632_EPL_Komentar_CEO_NET_SAIT.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

28. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19#Text> (дата звернення: 20.10.2024).

29. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30.09.2019 р. № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

30. Реєстр чинних екологічних сертифікатів. URL: <https://www.ecolabel.org.ua/reestr-sertifikativ> (дата звернення: 20.10.2024).

31. Стратегія екологічної безпеки та адаптації до зміни клімату в Україні до 2030 року. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 21.10.2021 р. № 1363-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1363-2021-p#Text> (дата звернення: 01.11.2024).

32. Стратічук Н.В. Впровадження стратегічної екологічної оцінки як інструменту управління соціально-екологічним розвитком регіонів. Таврійський науковий вісник. № 1. 2021. С. 55–61. DOI: <https://doi.org/10.32851/tnv-pub.2021.1.9>.

33. Чернихівська А.В. Стратегічна екологічна оцінка документів державного планування – вектор сталого розвитку на місцевому рівні. Економічний простір. № 161. 2020. С. 110–113. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/161-20>.

34. Networks in Environmental Impact Assessment. URL: <https://ecointelligent.com/2016/12/10/networks-in-environmental-impact-assessment/> (дата звернення: 01.11.2024)
35. Novakovska I., Mishchenko A., Skrypnyk L., Ishchenko N., Koshel A. Increasing the energy dependence of state facilities of critical infrastructure based on the use of geoinformation. International Conference of Young Professionals «GeoTerrace 2023». 2023. DOI 10.3997/2214-4609.2023510092
36. Souloutzoglou A., Tasopoulou A. The Methods and Techniques of Strategic Environmental Assessment. Comparative Evaluation of Greek and International Experience. Sustainability. Vol. 12. 2020. 3310 p. DOI: 10.3390/su12083310
37. Guidance on integrating climate change and biodiversity into Strategic Environmental Assessment. URL: <https://ec.europa.eu/environment/eia/pdf/SEA%20Guidance.pdf> (дата звернення: 01.11.2024)
38. Strategic environmental assessment and climate change: guidance for practitioners. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/297039/geho0811buca-e-e.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
39. Integrating Climate Change into Strategic Environmental Assessment in Ireland – A Guidance Note. URL: <https://www.opr.ie/wp-content/uploads/2019/11/Integrating-Climate-Change-into-SEA.pdf> (дата звернення: 01.11.2024)
40. Звіт про навколишнє середовище, підготовлений для Програми Interreg A NEXT Україна – Угорщина – Словаччина – Румунія на 2021–2027 роки. URL: https://roua.net/images/Environmental_Report_ROUA_ua.pdf (дата звернення: 01.11.2024)
41. Strategic Environmental Assessment: Putting biodiversity and stakeholders interests on the decision maker's agenda. URL:

<https://www.cbd.int/doc/nbsap/nbsapcbw-eur-02/nbsapcbw-eur-02-sevs-01-en.pdf>
(дата звернення: 01.11.2024)

42. Рекомендації щодо включення кліматичних питань до документів державного планування. URL: <https://mepr.gov.ua/diyalnist/napryamky/zmina-klimatu/adaptatsiya-do-zminy-klimatu/> (дата звернення: 01.11.2024)

43. Bates J. Environmental Impacts Of Managing Residual Municipal Solid Waste. The IEA Bioenergy Technology Collaboration Programme. P. 1–15. URL: https://task36.ieabioenergy.com/wp-content/uploads/sites/34/2016/06/Chapter_3_Final.pdf (дата звернення: 01.11.2024).

44. Хлобистов Є., Жарова Л. Стратегічна екологічна оцінка для запобігання конфліктів експертний погляд. Журнал Економіст. Київ. 2016. URL: <http://ua-ekonomist.com/12127-strategchna-ekologchna-ocnka-dlyazapobgannya-konflktv-ekspertniy-poglyad.html> (дата звернення: 01.11.2024).

45. Edenhofer O., Jakob C., Creutzig F. Closing the Emission Price Gap. Global Environmental Change. 2015. P. 132–143. URL: <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2015.01.003> (дата звернення: 20.10.2024).

46. Samusevych Ya.V., Solodukha M.V., Tenitska I.A. Macroeconomic Determinants of Environmental Taxes Efficiency. Bulletin of Sumy State University. Series Economics. №1. 2019.

47. Samusevych Ya.V., Solodukha M.V. Assessment of Environmental Taxation in Ensuring National Security of the State on the Principles of Sustainable Development. Bulletin of Kherson State University. Series Economic Sciences. №36. 2019.

48. Samusevych Ya.V., Solodukha M.V., Tenitska I.A. Typologization of Environmental Tax Reforms Considering Global Experience. Black Sea Economic Studies. 2019. №40. С. 172-176.

49. Samusevych Ya.V., Solodukha M.V., Tenitska I.A. Prospects of Environmental Taxation System Reform in Ukraine Considering EU Experience. Infrastructure of the Market. 2018. №25. С. 579-586.